

Bønderne på Staurby Skovgaard

Lokalhistorie og landboliv i 240 år

Poul Christensen

Vejlby-Strib Lokalhistoriske Forening

Bønderne på Staurby Skovgaard

Lokalhistorie og landboliv i 240 år

Af Poul Christensen

Udgivet af
Vejlby-Strib Lokalhistoriske Forening
2015

Kolofon:

Bønderne på Staurby Skovgaard. Lokalhistorie og landboliv i 240 år

© Poul Christensen – e-mail: poulc@stribnet.dk – 2015

Layout: MV-Tryk a-s

Tryk: MV-Tryk a-s

ISBN: 978-87-988212-1-2

Udgiver: Vejlby-Strib Lokalhistoriske Forening

Formand: Skjold Christensen, Vejlbyvej 2E, Aulby, 5500 Middelfart

E-mail: skjold.christensen@hotmail.com

Udgivet med støtte fra:

PI Holding a/s ved Peder Ingvarsten

Middelfart Sparekasse, Strib Afdeling

Nordeafonden, Middelfart

Bunker Holding, Middelfart

MV-Tryk a/s

Medlemmer af VSLF

Forord 1

Vejlby-Strib Lokalhistoriske Forening fylder 25 år. Det har vi ønsket at markere med bl.a. udgivelsen af bogen *Bønderne på Staurby Skovgaard*. Den er skrevet af redaktøren af vores medlemstidsskrift *Bavnen*, Poul Christensen. Bogen er kommet til verden efter kildestudier, talrige besøg på Landsarkivet Odense og ikke mindst samtaler med nu afdøde Kaj Skovgaard Jeppesen, som ejede Staurby Skovgaard.

Bønderne på Staurby Skovgaard har efter min mening fået et indhold, som på bedste vis lever op til foreningens formål, nemlig at fortælle lokalhistorie. I dette tilfælde er det en historie, der går over mange år. Sidegevinsten i historien er, at vi også får historien om udviklingen i landbruget i de seneste 240 år.

En stor tak til Poul Christensen for resultatet. Vi kunne ikke have tænkt os en bedre jubilæumsgave!

Uden økonomisk støtte udefra var bogen dog ikke kommet til verden. Jeg vil derfor takke for økonomisk støtte fra PI Holding a/s ved Peder Ingvarsen, Middelfart Sparekasse, Strib Afdeling, Nordeafonden, Middelfart, Bunker Holding, Middelfart, og frivillige bidrag fra vore medlemmer.

Januar 2015

Skjold Christensen, formand for Vejlby-Strib Lokalhistoriske Forening

Forord 2

Vil du vide noget om Staurby, så snak med Kaj på Skovgaard. Sådan lød beskeden, da jeg for nogle år siden efterlyste kilder til lokalhistorie. Det blev til mange besøg hos Kaj, inden han døde i 2010. Han viste mig sin samling af gamle dokumenter og billeder og delte ud af sin viden. Det viste sig, at hans familie har været gårdmænd på gården siden 1774. Alt det og videre research i bøger og arkiver er blevet til denne lille bog, som er en fortælling om udviklingen i landboliv og i et lokalsamfund gennem de sidste 240 år, fortalt gennem beboerne på Staurby Skovgaard.

Tak til jer, der har bistået mig. Især tak til tidligere museumsinspektør Harriet Hansen for historiefaglige råd og Ingrid Plesner og Lisbeth Kjæmpe Christensen for korrekturlæsning. Er der fejl, er det dog mit ansvar alene.

Januar 2015

Poul Christensen

Indhold

Anders og Ane - De store landboreformer	7
Ole og Ane Kirstine/Maren - Krisetider og konsolidering.....	23
Anders og Abelone - Begyndende mekanisering og omlægning.....	34
Peter og Ane - Udvikling og selveje	44
Otto og Kirstine - Landbrugskrise og Anden Verdenskrig	56
Kirsten og Kaj - Mekanisering og specialisering.....	63
Efter 1995 - Afvikling af landbruget	72

Anders og Ane

De store landboreformer

1774 bliver et skelsættende år for Anders Hansen. Tidligt på foråret overtager den 28-årige gårdmandssøn fra Røjle gård nr. 6 i Staurby i fæste. Det er en såkaldt dobbeltgård, der i 1719 er udskilt fra nabogården, nr. 7.

Anders er den ældste søn af fæster Hans Andersen og Ane Hansdatter. Givetvis kvik og velanskrevet. Han har lært at læse og skrive, sikkert hos degnen i Vejlbj. Selvsikker må han også have været, for den ny herremand, ritmester Christian Holger Adeler, på Hindsgavl har lige fået dom for, at han kan sætte den forrige fæster, Jens Christensen og hans kone, Apolone Nielsdatter, ud. De har ikke kunnet svare herremanden, hvad de skulle, og har nok heller ikke kunnet vedligeholde gården. De sælger deres jordiske gods på en auktion og forlader den tomme gård i armod.

Fæsternes deroute skyldes ikke nødvendigvis, at de har været dårlige landmænd, for i de første år i 1770'erne har høsten ikke fyldt meget på korngulvet. Tre år i træk med dårlig høst kan knække selv en dygtig landmand. Og måske har de ikke

overvundet kvægsygen sidst i 1760'erne, der gjorde mange kostalde halvtomme.

Ukendt med Anders fra Røjle er ritmesteren og hans faged heller ikke. Anders' far er nemlig den eneste Hindsgavl-fæster i Røjle, hvor gårdene ellers hører under herregården Billeshave. Måske har Hindsgavl ligefrem tilskyndet ham til at overtage fæstet i nabolandsbyen, for Hindsgavl fæster typisk gårdmandssønner fra egne gårde, når der ikke er en søn til at overtage et ledigt fæstemål.

Trods dårlige år for landbruget skriver Anders under på fæstebrevet den 17. marts. Det er hans chance for at blive gårdmand. Da gårdens besætning og udstyr er væk, får han af ritmesteren 60 rigsdaler. De skal bruges til at købe besætning, som især består af køer, får og gæs, og til at købe det fornødne sædekorn, så der kan komme gang i driften. Han får også lovning på, at ritmesteren straks leverer to plove og to harver. Ja, det kan ikke gå hurtigt nok, for foråret med markarbejde ude på gårdens mange små agre står for døren.

Indledningen til Anders Hansens fæstebrev 1774. Alle dokumenter blev indtil ca. 1880 skrevet med gotisk håndskrift, navne dog med latinske bogstaver.

Kort over den nordvestlige Fyn 1745. I de landsbyer, som er understreget med rødt, har Hindsgaul bøndergårde.
(Affotograferet kort i H. Flansens arkiv, Landsarkivet Odense)

Fæstebrevet påbyder Anders at være lydige og rette sig efter hans majestæts lov og anvisning. Han betaler 100 rigsdaler i indfæstning for gården, der opgjort i hartkorn udgør syv tønder, en skæppe og tre album (en almindelig god gård på godt 40 tønder land). Det regnes for et lavt beløb, nok halvdelen af det normale, men gården er forsømt. I landgilde til rimesteren skal han hvert år til marts betale syv rigsdaler, en mark og otte skilling. Han forpligter sig også til, hvis herremanden synes det, at betale en tønne byg og en tønne hvede ved nytår til den tidligere fæster eller hans kone. Måske en slags socialhjælp eller aftægt, der kunne holde den værste nød lidt på afstand for de uheldige mennesker. Anders kan meget vel have de 100 rigsdaler, han skal betale, for en dygtig karl kan spare det beløb op på ca. 10 år. En tjenestekarl tjente 12-15 rigsdaler om året.

Selv om det ikke står i fæstebrevet, skal Anders og hans karle efter skik og sædvane gøre hoveriarbejde på Hindsgavl med både spand- og gangdage. Spanddage er med heste og karle, som f.eks. pløjer og kører korn hjem. Gangdage er arbejde, som kun omfatter folk til f.eks. at så og meje.

Gårdmand uden kone er utænkeligt. At drive en gård er et arbejdsfællesskab mellem mand og kone og nogle karle og piger. Måske er Anders og 27-årige Ane Kirstine Olsdatter, datter af Ole Hansen Buse og Maren Hansdatter, fæster på gård nr. 20 i Staurby, allerede kærester, som bare venter på, at en passende gård bliver ledig. Men det kan også være arrangeret i en fart, da fæstet kom på tale. Forelskelse og kærlighed var dengang ikke nødvendigvis grundlaget for et ægteskab. Herremandens tilskyndelse og ikke mindst familieinteresser kan have spil-

let ind. Og de gamle regler om, at man ikke må gifte sig med søskendebørn indtil tre led tilbage, kan også sætte begrænsninger, da gårdmandsfamilierne er meget indgiftet i hinanden.

I hvert fald bliver trolovelsen mellem de to unge indført i kirkebogen i Vejlbj under den 18. marts 1774, dagen efter at Anders har underskrevet fæstebrevet. De trolovede flytter, som det var normalt dengang, ind på gården, hvor de fæster en karl og en pige eller to. Måske har de overtaget den tidligere fæsters tyende.

Der er meget at se til for det unge par og deres hjælpere. Gårdens agre rundt omkring på bymarkerne skal gøres klar til såning, når bylauget giver startsignalet. Der skal købes nogle køer og det nødvendige sædekorn. Spændende er det, om rug- og bygnegene kommer til at fylde godt på korngulvet efter høst. Gården skal også sættes i stand. Og brylluppet skal holdes. Det er der tid til ved Sankt Hans. Vielsen foregår i Vejlbj Kirke den 24. juni 1774. Man kan ane, at Ane har lagt sig lidt ud. Hun er gravid i anden måned. Og mon ikke der er festet i flere dage, som man holdt bondebryllupper dengang.

Landsbyen Staurby

Godt nok har der været dårlige år, men det er også en tid, hvor nye strømninger i landbruget gør deres indtog overalt i Europa og giver håb om bedre tider. Der er eksperimenteret med sædeskift og nye afgrøder. To-marksdriften regnes fortsat for at være det normale på Vestfyn. Ved to-marksdrift dyrkes marken i to år, hvorefter den ligger brak og samler næring i to år. Ved tre- og fire-marksdrift ligger jorden kun brak i et år. Det skulle øge udbyttet, når

der er en god besætning, der kan give mange læs møg. Men udbyttet er beskeden; for hver tønne sædekorn, som strøs ud på jorden, høstes der kun fire-fem tønner.

Stavnsbåndet, herremændens ejendomsret og den fælles driftsform af byjorden er til debat. Oplysningstidens tanker om reformer har også vundet indpas i ledende kredse i Danmark. Mange herremænd skynder på og kan også se deres fordele ved, at bønderne bliver sat fri og kan købe den jord, de dyrker. Når de selv ejer gården, vil det give en fremdrift ikke bare i landbruget, men i hele samfundet. Der er ikke noget, der tyder på, at de skiftende herremænd på Hindsgavl, der ikke bare ejer gårdene i Staurby, men i store dele af Middelfarts opland, har behandlet deres fæstere dårligt. Fæstebønderne i Staurby passer slet ikke ind i det billede af dovne, forkuede og fordrukne bønder, som f.eks. Holberg giver i sit skuespil "Jeppe på bjerget". Sædvanligvis har fæsterne i Staurby virket på gårdene, til de er døde eller gået på aftægt, og fæstemålene er blevet i familien eller overgået til en ny ægtefælle. Der har i Staurby kun været få udsættelser i perioden fra begyndelse af 1700-tallet til midt i 1800-tallet, og det var netop i 1774, hvor to fæstere i Staurby, herunder Anders og Anes forgænger, bliver sat ud. Rimester Christian Holger Adeler, der overtager Hindsgavl i 1771 efter Niels Basse, er en dygtig godsejer, der arbejder for at indføre reformer.

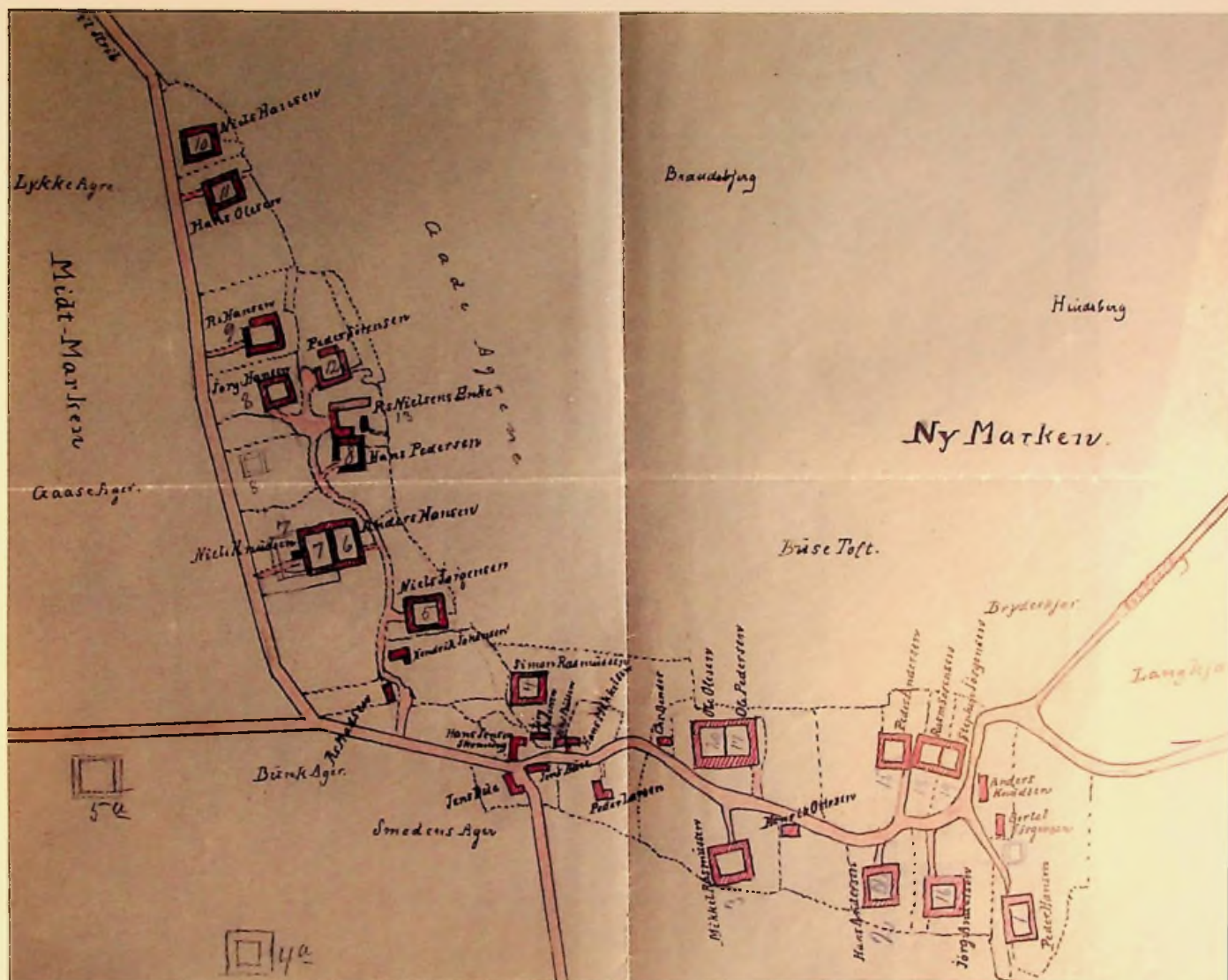
Staurby er en af de bedre landsbyer, for det meste af jorden er af god bonitet. Hindsgavl købte i 1764 to gårde af Billeshave og ejer nu alle 20 gårde i landsbyen.

Gårdene med deres tofter rundt om ligger på begge sider af den snoede vej, der går gennem byen. Det er alle fire-længede bindingsværksgårde med

lerklinede vægge og med stråtag. Gennem en port kommer man ind på gårdspladsen. Sådan er det fremstillet på et kort fra den tid.

Rundt om landsbyen ligger de tre marker: Nymarken (nord og øst for landsbyen), Midtermarken (syd for) og Stormarken (mod nord), som landsbyens gårde dyrker. Byg, rug og havre er de almindelige kornsorter på de små, aflange agre. Hver gård dyrker et lille stykke jord, en ager, mange steder. Markerne er indhegnet, så kreaturerne ikke kommer ind på den dyrkede jord. Længere ude på Fælleden (sydvestlige hjørne af byjorden) og tyreengen (mod syd) kan kreaturerne græsse i sommerhalvåret. Når kornet er bjerget, opgives ævred; hegnet tages ned, så kreaturerne også kan afgræsse stubmarkerne og aflevere gødning til næste afgrøde. Imellem gårdene ligger de 15 huse, hver med en stump jord til. Alle gårdmænd og husmænd er fæstere under Hindsgavl, som ejer jord og bygninger, heste, plove, vogne og seletøj. Fæsterne har betalt et kontant beløb i indfæstning (betaling for at overtage fæstet) og betaler løbende afgifter som landgilde til Hindsgavl, tillige med at de stiller til hoveri på herregården med folk og heste og kører ægtkørsel (pligtig kørsel med en vogn), når herremanden f.eks. skal køre tørv hjem fra mose eller varer til byen.

Staurbys jorde strækker sig mod vest ud til Lillebælt, hvor der i dag er boliger, kursuscenter Severin, skov og mose, og hed dengang: Skierbæk Skov Mark, Stengemose Mark og Gongen, som også omfatter mosen i nord. Det er dårlig jord sikkert med græsningsarealer mellem mose og skov. I mosen graver de tørv. I skoven har bønderne ret til at hente gærdsel (staver og ris til gærder), så vanger og tofter kan indhegnes forsvarligt.

Staurby 1794, der viser gårdene med fæsternavne og nr. efter udskiftningen. Stribomfartsvejen vest for Staurby og vejen ned til den nye landevej mellem Odense og Middelfart er tegnet ind, selv om de først blev anlagt ca. 1810. De fire gårde nr. 16, 17, 19 og 20 bliver udflyttet først i 1800'tallet. De opførte numre er blyanttilføjelser på kortet i godsforvalter H. Hansens arkiv. Der er også tegnet ændringer i 1800-tallet (gård 4, 5 og 7). På de fire udflyttede gårdes tofter bygges tre husmandssteder. (Kort i H. Hansens arkiv, Landsarkivet Odense)

Gårde om en tofte på Fjelstedgården i Den Fynske Landsby. (Foto: Poul Christensen)

Måske har skoven givet navn til Staurby, nemlig landsbyen ved skoven, hvorfra man fik staver (pæle og stokke til bl.a. opførelse af lerklinede vægge). Der har boet mennesker i området siden oldtiden. På gård nr. 6's marker mod syd blev således afdækket en jernalderlandsby, da man undersøgte området, inden der først i 1980'erne blev gravet naturgasledninger ned langs motorvejen. Staurby omtales første gang i skriftlige kilder i 1231. Den menes at være anlagt i slutningen af vikingetiden og begyndelsen af middelalderen. Knap 250 mennesker bor der i Staurby, da Anders og Ane overtager gård nr. 6 i 1774. Det kan man slutte ud fra folketællingen i 1787. Flest på gårde, hvor der også er tjenestefolk.

Gårdmandsfamilierne er godt indgiftet i hinanden. Af og til er der kommet nyt blod fra nabolandsbyerne, som Anders Hansen fra Røjle er et eksempel på. Der kommer også ægtefæller til fra nabosogne som Kauslunde og Roerslev. Der har været noget at holde styr på for præsten og familierne, når der skal indgås ægteskaber, så man undgår, at ægtefæller er for nært beslægtet. Stavnsbåndet, der betyder, at de unge mænd ikke må forlade herregårdens område, fremmer giftermål mellem mennesker i et meget begrænset område. Tiderne har været dårlige i de sidste 10-15 år. Dårlig høst og kvægsygdomme har fået bønder til at opgive fæstet eller er blevet sat ud som netop i 1774, hvor fæsterne på gård nr. 4 og 6 måtte rejse fra gården.

Anders' dygtighed kommer også til udtryk i denne sølvske, som han fik i 1777. På bagsiden af skaftet er graveret: "Fra Hindsgavl Flittighedshilsning for Pileplantning. Til Anders Hansen i Staurby. 1777". Skeen er udstyret med smukke ciseleringer. Han har formentlig fået skeen for arbejde, han har udført på Hindsgavl. Efter udskiftningen, som skete i 1794, skulle hver bonde indhegne sit nye samlede jordareal og plante pil i digerne i skellet og på den måde markere markfreden – (respekten for skel mellem ejendommene). Ritmester Christian Holger Adeler på Hindsgavl må således have plantet pil allerede i 1777.

Det har betydet, at flere yngre fæstere er kommet til landsbyen.

På de 15 husmandssteder bor der færre, godt fire personer i gennemsnit. Det er forældre og deres børn. De fleste lever tilsyneladende af deres jordlod og få husdyr. Der er enkelte daglejere, nogle aftægtsfolk og bedsteforældre samt et par inderster (lejere af et kammer, som huder sig gennem livet som spindere o.lign.). Altså knap 250 personer i landsbyen. Dertil kommer et par håndfulde mennesker ved de to møller ved Skærbæk og Rudbæk ved Lillebælt. I hele Vejlbysogn, som også omfatter Strib med færgegård og færgested, Billeshave, Vejlbys, Røjle, Taarup, Bøgelund, Aulby og Kustrup bor knap 1100 mennesker.

Anders og Ane har ikke boet mange år på gården, før de mærker den første reform. Gårdene bliver i 1779 stillet lige, altså gjort lige store målt i hartkorn. (Enhed for værdien af landbrugsjord, en kombination af jordens areal og kvalitet). Der er to store gårde i landsbyen, begge på ca. 11 tønder hartkorn. De fleste gårde er på fra knap fem til godt syv tønder hartkorn. Syv tønder hartkorn svarer til et samlet areal på godt 40 tønder land, når

alle agrene er talt sammen. Denne reform er først og fremmest en forenkling, som herremanden har fordel af. Det hele er lettere at styre, når alle gårde skal betale samme afgifter og yde samme omfang hoveri og ægtkørsel. Selv om afgifter og hoveri bliver regule-

ret op og ned efter den ny hartkornstørrelse på syv tønder, en skæppe og to album, er næppe alle gårdmænd tilfredse, og slet ikke dem, der fik halveret deres gård. Også tofterne rundt om gårdene skal være lige store. Landinspektøren slår streger, der betyder, at nogle mister et par gode æbletræer og andre humlehaven. Det giver utilfredshed. Denne reform ser også ud til at medføre nogle nye fæstere. Hos Ane og Anders får reformen tilsyneladende ikke den store betydning; gården forbliver af nogenlunde samme størrelse.

Og livet går sin gang på gården. Der kommer småfolk til. Maren i 1775 (døbt søndag den 26. februar 1775), Ane Marie i 1776, Hans i 1777, Anders i 1779, Anne i 1781, Apollone i 1784 og Ole i 1789. Ved folketællingen i 1787 optræder Apollone ikke på listen. Hun døde den 14. juli 1786 af kopper, beretter kirkebogen. I alt 15 børn i Vejlbysogn dør af den sygdom i andet halvår af 1786, hvor en epidemi hærger. Det er næsten to ud af hvert tredje dødsfald. I alt registrerer præsten 24 dødsfald i den periode.

På gård nr. 6 er faren og moren i deres bedste alder, der er fem børn fra seks til 13 år. Der optræder

Begravede og Copulerede A: 1786 og A: 1787.

3. 3. Sept. Dom: 12. p. Trin: 8. bage: Striben. Begravede: Jørgen, fæst liden. Ane N. Maren. 2. 1/2. af. 1. d. d. Kopper.
 3. 5. Sept. 8. bage: Ane Marie, fæst liden. Ane N. Maren. 2. 1/2. af. 1. d. d. Kopper.
 3. 6. Sept. 8. bage: Jørgen, fæst liden. Ane N. Maren. 2. 1/2. af. 1. d. d. Kopper.
 3. 8. Sept. 8. bage: Jørgen, fæst liden. Ane N. Maren. 2. 1/2. af. 1. d. d. Kopper.
 3. 15. Sept. 8. bage: Jørgen, fæst liden. Ane N. Maren. 2. 1/2. af. 1. d. d. Kopper.
 3. 17. Sept. Dom: 14. p. Trin: 8. bage: Jørgen, fæst liden. Ane N. Maren. 2. 1/2. af. 1. d. d. Kopper.
 Udsnit af Vejlbysogns kirkebog viser omfanget af koppepidemien i 1776, der især rammer børn. Ane i andet halvår af 1776 dør 15 børn af sygdommen. Anders og Anes datter, Apollone, dør den 14. juli.

to karle og en tjenestepige samt en landsoldat. Gården er i god drift, må man antage. Mandfolkene passer marker og agre, heste og husdyr. Kvinderne står for husgerningen. De laver mad og gør rent. De karter og spinder, de maler kørerne og laver smør og ost, og formentlig passer de også kørerne. Der pløjes med hjulploven, der harves og sås, der mejes og bindes op. Negene køres hjem. De tærsker med plejl. De kører til mølle med korn. Sten samles. Grøfter renses. Der fodres og muges. Der repareres og udbedres. De sælger korn og smør. De køber og sælger en kalv, en kvie, et får, gæs og kyllinger.

Og så går turen ofte til Hindsgavl, når pligten til hoveri kalder. Det sker til fods eller på hestevogn de fem km ad Middelfartvejen, gennem byen og ud til Hindsgavl for at harve og pløje, så og køre møg ud, køre gærdsel og tørv, meje og svinge plejlen. Det arbejde er de næppe så glade for. Men det er herremanden. I 1787 skriver Adeler, at hoveriet "er Jorddrottens største Ædelsten, hvoraf Hans meste Indtægt af Bonden flyder".

Der er en udbredt naturalieøkonomi i samfundet. Men landbruget får kontante indtægter, når gårdmanden sælger overskudskorn, et lam eller en ko. Tjenestefolkene får normalt deres løn i kontante penge. Landgilde og indfæstning erlægges også kontant, mens andre skatter og afgifter betales med korn og andre varer. Det gælder også tiende til kirken.

Nogle rigsdaler kan Anders og Ane lægge på kistebunden, må man formode, for et senere skifte viser, at de i 1819 har lånt penge til en mand i Middelfart.

1787-folketællingen gør præcis antallet af indbyggere op. På de 20 gårde er der 184 personer; inkl.

syv soldater (9,2 person pr. gård). Efter et par årtier med mange fasteskifte er der nu stabilitet på det område. 16 af de 20 fæstere er 45 år eller derunder. Der er 15 huse med 66 mennesker (4,4 pr. sted). I alt 250 personer. Den viser også, at flere børn registreres som tiggere, og at der er flere fattigfolk i landsbyen. Krisetiden er næppe helt overstået. I huset hos træskomand Peter Jørgensen i nabolandsbyen Vejlby finder man som inderste den udsatte gårdmandskone på gård nr. 6, Apolone Nielsdatter, nu 68 år og enke. Hun opføres som spinder, standardbetegnelsen om kvinder i nød. Om Anders har ydet en tønde rug og en tønde byg hvert nytår vides ikke.

Reformernes tid

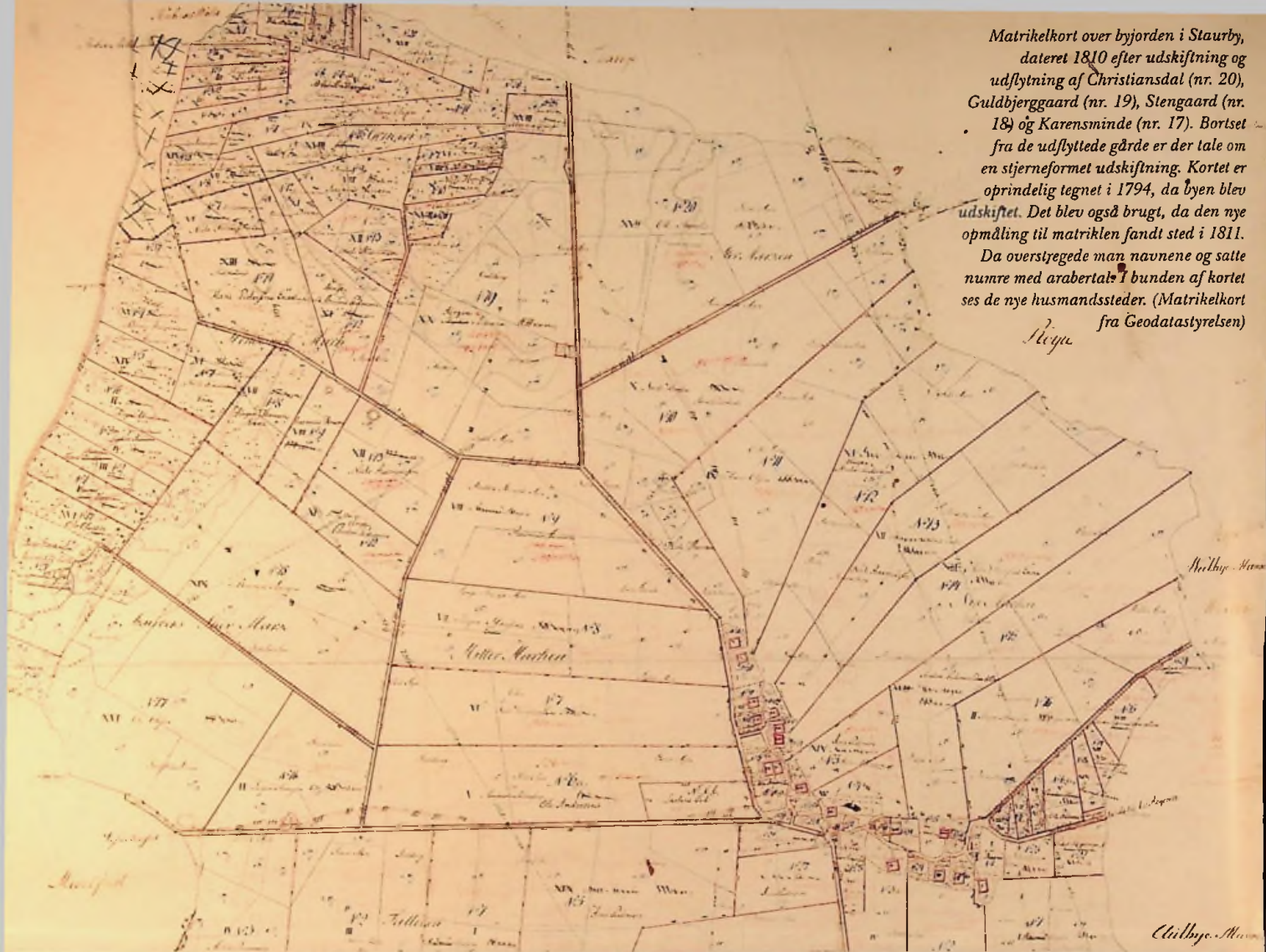
I 1788 bliver stavnsbåndet ophævet, og det bliver virkelighed i de kommende år ude i sognene. Flere reformer er under forberedelse. Igen måler landmålere op ude på bymarkerne, på fælleden, på tofterne, ja, også ude i mosen og i skoven. Taksationsfolk gør jordstykkernes bonitet op, så de nye, mere samlede jordtilliggender får samme hartkorn, som summen af de tidligere mange jordstykker. Den store reform – udskiftningen – kommer til Staurby i 1794. Vi kan kun gætte, hvad Anders og Ane tænker om det. Det er en kæmpe forandring at bryde landsbyfællesskabet ned og oven i købet flytte gårde langt ud på en mark.

Men Anders får som de øvrige gårdmænd et nogenlunde samlet stykke jord på godt 40 tønder land. Det er et rektangulært stykke jord over for gården på vestsiden af Stribvejen og langs med Middelfartvejen. På matrikelkortet fra 1810 vises arealets gamle navne: Gaase Agre, Flade Agre og Skibsbierg. Desuden en parcel på 4 tønder land i trekanten af

Matrikelkort over byjorden i Staurby,
 dateret 1810 efter udskiftning og
 udslytning af Christiansdal (nr. 20),
 Guldbergsgaard (nr. 19), Slenggaard (nr.
 18) og Karensminde (nr. 17). Bortset
 fra de udslyttede gårde er der tale om
 en stjerneformet udskiftning. Kortet er
 oprindelig tegnet i 1794, da byen blev
 udskiftet. Det blev også brugt, da den nye
 opmåling til matriklen fandt sted i 1811.

Da overstyegede man navnene og satte
 numre med arabertal i bunden af kortet
 ses de nye husmandssteder. (Matrikelkort
 fra Geodatastyrelsen)

Styr

Aulbyvejen og Vejlbyvejen. Endelig bliver gård nr. 6 tildelt et stykke af mosen ved Rudbækken og et stykke skov lige syd for mosen. På de arealer kan Anders grave tørv og hugge gærdsel, stove og ris til gærder og hegn.

Fire gårde får deres jord uden for byen og bliver flyttet ud på jorden vest for Staurby. De resterende 16 gårde bliver i første omgang liggende i landsbyen med let tilgang til deres jord i den overvejende stjerneformede udskiftning. Der bliver også taget jord i udkanten af bymarken til byens husmandssteder, og husene i byen får en stump jord mere.

Det betyder, at gårdene bliver lidt mindre, så de i hartkorn har seks tønder, seks fjerding og $\frac{1}{2}$ album. Et stykke ind i 1800-tallet får gård nr. 6 et mindre stykke jord lige øst for gården fra gård nr. 5.

Efter 1794 kan Anders og Ane selv bestemme, hvad de vil så i jorden, og hvornår det skal ske. De bestemmer også, hvornår de vil svinge leen og bjærge høsten. De skal ikke længere rundt på deres mange små agre. De har et samlet areal, som de inddeler til afgrøderne, sandsynligvis til en fortsættelse af to-marksdriften som de fleste bønder på Vestfyn. Hovedafgrøderne er vårbyg, rug og havre. Men på den tid kommer også afgrøder som kløver, ærter og boghvede til, og roer er man også begyndt at dyrke. De nye marker har også givet meget arbejde med

at grave nye grøfter til afvanding og opsætte hegn. Men Anders og Ane bliver ikke selvejere, som landboreformerne ellers lægger op til. Det sker mange steder i landet i de følgende årtier. Der skal gå 120 år, inden deres oldebarn Ane Jeppesen oplever det. Ved folketællingen i 1801 bor der lidt færre end i 1787 i Staurby. 235 personer bliver registreret. På de 20 gårde er der nu 164 eller 8,2 i gennemsnit mod 182 13 år tidligere. På gårdene bor der enkelte inderster og aftægtsfolk. På de to møller, Rud-

Billeder fra Fjelstedgården i Den Fynske Landsby. Nogenlunde sådan kan det have set ud på gård nr. 6 i Staurby i 1819. (Foto: Poul Christensen)

bæksmølle og Skærbæksmølle, bor der 11 personer. De 15 huse er blevet til 20 huse og husmandssteder med 71 beboere. 14 husmandssteder har et stykke jord, som familierne må leve af sammen med dag-lejerarbejde og andre håndværk som gørtler. Der er tre afskedigede/forhenværende soldater blandt husmændene med jord. Et af husene er tilsyneladende fattiggård. Her bor en inderste og en spin-der. En vanfør, der nyder almisse. En afskediget korporal på 61 år og hans 70-årige kone, som "lever af sine hænder" (lapper og syr).

Hos gårdfæster Jørgen Hansen i gård nr. 8 regis-tres en 24-årig logerende, Jens Nielsen Lykke, som "læser for de mindste børn i byen". Staurbybønder-ne har på det tidspunkt deres egen skole, hvor en skoleholder lærer børnene at skrive, læse og regne, men også bibelhistorie og katekismus er på pro-grammet. Ifølge Staurby-kenderen, Knud Madsen, foregår undervisningen i en tilbygning til Rasmus Madsens hus (matr.nr. 29). Her har Ane og Anders' søn, Ole, nu 12 år, sikkert lært at læse og skrive.

Anders har givetvis været en dygtig landmand, og helt sikkert er det, at han har været en respekteret person, for han bliver sognefoged og lægsmand. I 1791 udstedte Christian den 7. en forordning om, at der i alle egne i landet skal beskikkes duelige mænd af bondestanden til at være sognefogeder.

Ammændene skal foretage beskikkelsen, og sogne-fogederne skal være en af de "skikkeligste, redelig-ste og mest kyndige mænd blandt sognets almue". Sandsynligvis er Anders udpeget en gang i 1790'er-ne, hvor han er sidst i 40'erne. Sognefogeden er en slags lokal politimyndighed, der skal udføre øv-righedens befalinger og holde øje med, at der er god orden i sit sogn. Han skal således advare og for-mane folk, der forser sig ved ulovligt krohold, drik-

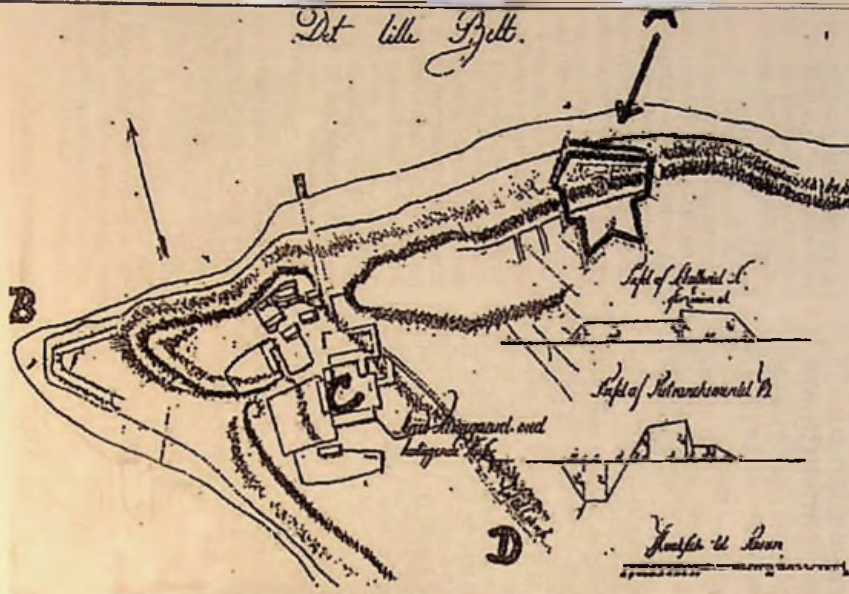
keri og slagsmål. Han skal arrestere folk, der gribes i forbrydelser af grovere art som drab og tyveri og melde det videre til herredsfogeden. Sognefoge-derne medvirker også i syns- og skønsforretning ved fæsteskitte og skifter efter dødsfald. Sognefogeden er fritaget for visse pligter, som ellers er pålagt bøn-derne, f.eks. medvirke i kongerejser, arbejde ved ve-je og kirker, og sognefogeden får et salær, når han skal foretage udpantning.

Lægsmanden står for udskrivningen af soldater og bestyrer lægsrullen, fortegnelsen over karlene i sog-net, som står til rådighed for landmilitisen.

Ufredstider

Anders oplever også tider med ufred. Efter den franske revolution har Napoleonskrigene hærget Europa fra 1792. Danmark forsøger at beskytte sin handel og søfart ved at holde sig neutral. England vil tvinge Danmark-Norge ud af neutralitetsforbun-det med bl.a. Rusland og Sverige. Det kommer til slaget på Reden i 1801, et nærmest uafgjort søslag. Englænderne opnår dog deres mål, da neutralitets-forbundet går i opløsning. Danmark bliver svækket og fortsætter sin neutralitet. Efter slaget på Reden går man i gang med at bygge batterier på spidsen af Strib-halvøen, sikkert med bistand også fra bøn-derne i Staurby.

I 1807 bliver Danmark inddraget i Napoleonskri-gene. Engelske krigsskibe nærmer sig København og en britisk hær landsættes. København bliver bombet. Danmark kapitulerer og må udlevere den danske flåde. Danmark bliver skubbet i armene på Napoleon og underskriver en fransk-dansk alliance. Krigen mærkes også i Staurby og på gård nr. 6. Sog-nets gårde må f.eks. stille med karle, vogne og heste til udbygningen af batteriet i Strib et par hundrede

Under Napoleonkrigene blev der bygget et stort batteri ved Strib Nordstrand (A) et par hundrede meter nord for Færggården. Det blev anlagt i 1801 og udbygget i 1807. Ved den lejlighed har Anders og hans karle været med til at grave og køre materialer til batteriet, som i 1808 var besat med 12 attenpunds kanoner og bemanded med 148 mand under ledelse af premierløjtnant C.J. Nestor de Brettenville. Amtmanden gav i 1807 byfogeden i Middelfart besked på, at soldaterne, der boede "under åben himmel", skulle indkvarteres i omegnens landsbyer og dér "få nødtørftig øl og mad mod betaling". Ude på spidsen af Strib-odden var der også et batteri, som først blev taget i brug i de sidste krigsår (B). C er Færggården og D Strib Landevej. (Kilde og tegning fra Evald Andersen og Finn Fauks artikel Bavn nr. 2 2007)

meter nordøst for færggården. Anders er sammen med Røjle-sognefogeden med til at organisere denne militære ægtkørsel, som har et samlet omfang på 104 vogne med heste og karle i en dag. Da arbejdet er udført i december 1807, beder han underdanigst amtmand Wedel om 138 rigsdaler til Vejlby Sogns beboere for arbejdet. Inden jul kommer der besked tilbage om, at de får 104 rigsdaler.

Et par måneder senere er Staurby en af de landsbyer omkring Middelfart, som skal indkvartere franske og spanske hjælpetropper på deres vej over Fyn. I de følgende år er der soldater på kystvagt ved kysterne i Vejlby Sogn.

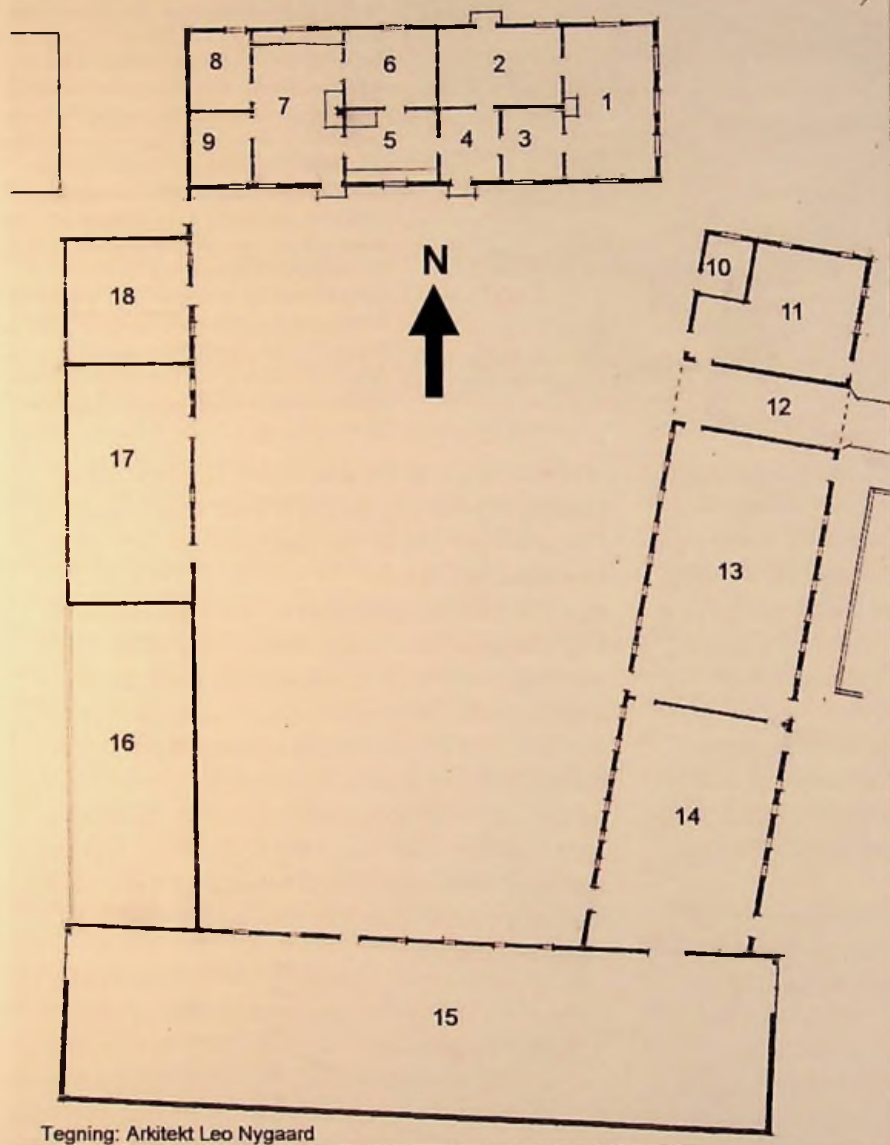
De første år under krigene regnes for gode år for landbruget med høje priser på korn og smør. Men fra 1807 bliver tiderne dårlige som en følge af krig.

Anders dør i 1812, 66 år gammel, og bliver begravet i Vejlby. Ane fortsætter fæstemålet, nok med den yngste søn, Ole på 24 år, som bestyrer og den, som

skal efterfølge sin far som fæster. Det fremgår af Hindsgavl jordebog fra 1814, hvor man noterer, at Ole overtager fæstet, når han fylder 28 år eller før, hvis hans mor dør.

Ane dør i 1818, og dermed er vejen banet for, at Ole overtager fæstemålet. Hans søskende er kommet godt i vej. Hans Andersen ejer Røjle Mølle. Anders Andersen er gårdmand i Kustrup. Ane Andersdatter er gift med Niels Rasmussen, fæster af Aulby Mølle, og Maren Andersdatter gift med fæstegårdmand Jens Rasmussen i Gamborg. De børn er nævnt i skiftet efter Ane i 1818. De øvrige søskende: Appolone døde som lille af kopper og Anne Maries skæbne er uklar. Hun kan ikke spores efter 1787, da hun var 12 år.

Gård nr. 6 i begyndelsen af 1800'tallet

Tegning: Arkitekt Leo Nygaard

Forsøg på at rekonstruere (ud fra et skifte i 1819 og en beretning i 1853) gården, som den så ud i begyndelsen af 1800-tallet. Måske var den også indrettet sådan, da Anders og Ane kom til i 1774. Rumstørrelserne er usikre. Vi ved, det er en tvillinggård med den vestre længe fælles med nabogården. Vi ved ikke, hvilken del af denne længe der hørte til hvilken gård. Stuehuset har to skorstene. Den ene må komme fra bryggerset og den anden ved stuerne i den østre ende, hvor der har været ildsted/kamin. Væggene er lerklinede. Alle bygningerne har stråtag.

- 1 Storstue/øverste stue
- 2 Mellemstue
- 3 Dagligstue
- 4 Indgang
- 5 Køkken
- 6 Soveværelse
- 7 Bryggers med bageovn og gruekedel
- 8 Pigekammer
- 9 Ølkammer
- 10 Karlekammer
- 11 Hestestald
- 12 Indgangsport
- 13 Kostald
- 14 Foderlo
- 15 Korngulv og tærskelo, indgangsporten senere, måske 1822, flyttet hertil
- 16 Tilhørte nabogården, men usikkerhed om hvilken del af længen
- 17 Korngulv
- 18 Huggehus

Hindsgavl kort fortalt

*Tegningen viser en rekonstruktion af den gamle borg. Th.: Hindsgavl hovedbygning fra 1786, tegning af Niels Ringe ca. 1810.
(Begge billeder fra Byarkivet i Middelfart)*

Hindsgavl kan føres tilbage til 1200-tallet. Da blev der opført en borg "Hegnets Gavl" på en bank på halvøen. Det blev en kongeborg med en omtumlet historie. Borgen omtales i forbindelse med flere konger i 1200- og 1300-tallet. I 1400-tallet kom den under kronen og blev styret af lensmænd. Borgen og ladebygningerne blev beskadiget flere gange, bl.a. under svenskekrigen i 1658.

I 1695 sælges Hindsgavl på en auktion og har siden været ejet af flere familier. Både ladebygningerne og hovedbygningen blev flyttet til den nuværende beliggenhed. Den nuværende hovedbygning blev opført af ritmester Christian Holger Adeler i 1784-86. I 1815 blev Hindsgavl stamhus – en arvelig fond, hvor godset udelt skulle arves af ældste søn.

I begyndelsen af 1900-tallet skrantede godsets økonomi, og godsejeren, der led af en sindssygdom, blev sat under administration. En kommission overtog styringen og solgte fæstejorden. I

1919 vedtog Rigsdagen lensafsløsningsloven. Det gav stamhuset dødsstødet, da det skulle overgå til fri ejendom senest fra 1921. Middelfart Kommune købte i 1921 ladebygningerne, jorden og det meste af skoven. Jorden blev forpagtet ud. Foreningen "Norden" overtog gennem Aktieselskabet Hindsgavl slottet og parken.

Foreningen Nordens møde- og kursusvirksomhed ophørte i 1985, hvor medejeren Kreditforeningen Danmark overtog slottet. I dag ejer Realdanmark slottet og de ombyggede ladebygninger, som drives som hotel og conferencecenter.

Hindsgavl har spillet en stor rolle på egnen gennem flere århundreder. Konger har opholdt sig der i perioder. Borgen er brugt til møder mellem stormænd. Krige er blevet afsluttet der, således underskrev Frederik VI i 1814 på Hindsgavl Kieptraktaten, ved hvilken Danmark mistede Norge. Hindsgavl har som hovedgård ejet den meste jord i landsbyerne i de omkringliggende sogne, flest i landsbyerne Staurby og Skrillinge.

Ole og Ane Kirstine/Maren

Krisetider og konsolidering

Ole, den yngste af Anders og Anes børn, gifter sig den 10. juni 1815 med knap 21-årige Ane Kirstine Jørgensdatter fra gård nr. 8 i Staurby, hundrede meter nord for gård nr. 6. Året efter føder Ane sit første barn, Anders, som får efternavnene Hansen Olesen efter farfar og far.

Da moren, Ane, dør i 1818, overtager Ole fæstet. Fæstebrevet er underskrevet den 18. september 1818 af stamhusbesidder Niels Basse Fønss, kammerjunker og nu husherre til Hindsgavl. Gården er blevet lidt mindre. Der er frataget et jordlod på lidt under en tønde hartkorn, nemlig syv skæpper, tre fjerdingkar og 1 ¼ album (ca. seks tønder land) til Staurby Skole, så gård nr. 6 nu opføres til følgende hartkorn: fem tønder, syv skæpper og et album. Med skoleloven fra 1814 bliver der indført undervisningspligt for alle mellem syv år og konfirmationsalderen. Fyn er dog lidt foran, fordi de nye skoletanker bliver testet på øen fra 1806. En ny skole i Staurby står færdig i 1815. Inden da har forskellige skoleholdere undervist landsbyens pøder i stuerne på flere Staurby-gårde eller i en tilbygning til et hus.

Ole skal betale alle kongelige skatter og offentlige afgifter og brandforsikringspræmien. Landgilden til herremanden er otte rigsbankdaler om året eller 16 rigsbankdaler i sølv. Desuden skal der hvert år leveres en række naturalieydelser: ni tønder byg, en tønde havre, et lam, to gæs og fire kyllinger. Omfanget af hoveriarbejde er beskrevet: Hvert forår skal Ole og hans karle pløje, så og harve et areal på 14.000 kvadratalen (5166 m² eller godt en tønde

land), og om efteråret skal han behandle det dobbelte areal. Han skal køre gødning ud med en vogn i tre dage, hvor han hver dag skal køre 16 læs ud på markerne. Endelig skal han levere 14 gangdage med en dygtig karl, dog højst 8½ dage i høsten. Han skal også udføre en række ægtkørsler: to lange på indtil seks mil og fire korte på indtil fire mil. Desuden et læs korn fra Kavslunde Lade til Hindsgavl, et læs sorttjørn og et læs hasselgærdsel til Hindsgavl.

Der er bestemmelser om, hvor meget tørv og gærdsel han selv må tage fra mose og skov og bruge. Der stilles en række krav om at behandle jord og bygninger godt, og gødningen skal anvendes til at forbedre jorden. Han skal rette sig efter loven og anvisninger og vise tilbørlig lydighed mod sin husbond (Basse Fønss) og dennes fuldmægtig. Endelig udgør indfæstningen hele 1500 rigsbankdaler. Et væsentligt større beløb, end hans far betalte i 1774. Det skal ses i forhold til, at priser på landbrugsvarer er steget siden, og at der har været en kraftig inflation i perioden fra 1807 og en statsbankerot i 1813.

Der bliver også foretaget en skønsforretning af gårdens bygninger og besætning. Men den er ikke at finde i arkiverne.

Statsbankerot

I sin opvækst har Ole set, at landsbyen har forandret sig. I løbet af 1810'erne bliver den nye landevej mellem Odense og Middelfart taget i brug. Trafikken mellem de to byer skal nu ikke den længere

Ildsted på Fjelstedgården i Den Fynske Landsby. (Foto: Poul Christensen)

vej over Rugaards Landevej. Der kommer en ny vej mellem den ny landevej et par km syd for Staurby og landsbyen, og en ny Stribvej er ca. 1810 anlagt som en "ringvej" vest for den nordlige del af Staurby. Det vejarbejde har sognets bønder udført, organiseret af bl.a. hans far, der var sognefoged.

Ole er vokset op under Napoleonskrigene, som hærger Europa til 1815, og som også sætter mange spor her i landet. Mod krigens afslutning går det galt med landets finanser. Staten har gældsat sig og ladet seddelpressen trykke penge. Det er yderligere ved på inflationsbålet. Det ender med, at staten går bankerot i 1813. Den kan ikke betale sin gæld. Der bliver gennemført en pengeombytning. Rigsdaleren bliver til rigsbankdaler med den halve sølvværdi af den gamle rigsdaler. Alle varepriser bliver nedskrevet til en sjattedel. Det er selvsagt voldsomme ændringer, men de har næppe rystet fæstebønderne i Staurby, som ikke er ejendomsbesiddere. Desuden er der endnu i høj grad tale om naturalie-økonomi, og mange skatter og afgifter betales med varer. De følgende 15 år efter bankerotten regnes for sløje tider for landbruget. De europæiske lande beskytter deres landbrug og indfører korntold. Det begrænser den danske eksport og afsætning.

En godt udstyret gård

Trods alt dette ser det i foråret 1819 ud til at gå godt for familien på gård nr. 6. Der er, hvad der skal være i stuehus, stald og lo. Og det er en ung familie med mod på livet.

Kvinderne (i voksfigurer) gør klar til et måltid med et grødfad midt på bordet på Fjelstedgården i Den Fynske Landsby. (Foto: Poul Christensen)

Her bor Ole og Ane Kirstine. Endnu et barn er på vej. De har fæstet en pige, måske to, og et par karle. I storstuen (den øverste stue) står en stor alkove-seng med husets fineste over- og underdyner samt hovedpuder og hørlærredslagner. Der hænger bl.a. en pyramide (amagerhylde) på væggen. Der er en egetræskiste og en fyrretrædragkiste med dele af den unge kones udstyr: lagener, bordduge og håndklæder.

Dagligstuens vigtigste møblement er langbordet med to fyrretræsbænke om langs væggene i en vinkel. Her spiser familien og tjenestefolkene deres

måltider. Der er to stole og et kandeskab. På vægge, på hylder og i skabe er der gryder og potter, et messingbækken, flere lysestager i tin og messing, strygejern i både messing og i jern, en jernbismes og meget andet husgeråd.

Sovekammeret er også en finere stue. Her står et fyrretræsbord og fire stole samt en lænestol. Der er to sovesteder med forhæng, der er udstyret med uldne over- og underdyner samt hovedpuder og lagner i god kvalitet. I kammeret opbevares 12 tin-krus og mere husgeråd.

I mellemstuen er der et fyrretræsbord med skab, et

Bageovn på Fjelstedgården i Den Fynske Landsby. (Foto: Poul Christensen)

mindre bord og fire træstole. Også her er der et sovested med forhæng, dog med dyner og lagner af en ringere art.

Bryggerset bliver brugt til mere end ølbrygning. Her bliver også mælken bearbejdet. Fløden bliver kærnet til smør. Inventaret er bl.a.: et bord, tre mælkebøtter, kar og baljer, to malkespande, en lille messingkedel, en bryggerskedel af messing, trug, tønder og 36 tinbøtter. Man må formode, at der også har været en ovn, hvor pigerne har bagt det daglige brød, som er en hovedbestand af den mad, man spiser. I ølkammeret er der bl.a. tønder og ankre samt et maltekar. Øl er en almindelig drik på en gård på den tid. Vandet var ofte udrikkeligt.

Endelig er der pigekammeret med et opslået sovested med uldne dyner og blårlærredslagner. I pigekammeret står der to hornlygter.

På loftet er der mere husgeråd og uldlager, og flere rokke er sat derop efter vinterens brug. I huggehuset er der huggeblok, sav og økser, hammer og bor, spande og to forke. I vognporten står en jagtvogn (til persontransport), som er vurderet til hele 50 rigsbankdaler.

Heste er der formentlig fem af. De skal ikke bare trække plove, harver og vogne på gården, men skal også arbejde på stamhuset. Derfor hører hesteholdet, redskaber, seletøj, arbejdsvogne og andet udstyr til stamhuset og er en del af fæsteaftalen.

I kostalden, der grænser op til hestestalden, står ni køer, der skal malkes to-tre gange om dagen. Desuden et par kvier og nogle kalve.

Svinestien er lille. Der går en so, og så er der et par fedesvin. Nok til, at der kan komme sulemad på bordet, og til, at der kan sælges en fedegris

Sovested/alkove på Fjelstedgården i Den Fynske Landsby. (Foto: Poul Christensen)

indimellem. Der er syv får og lige så mange lam samt tre gæs, der har fået seks gæslinger. Og mon ikke det spirer og gror i kål-, humle- og frugthaven. Græsset er grønt og frodigt i toften. Kornet har gjort markerne grønne de fleste steder, her hvor vi er kommet ind i maj måned.

Døden i barselsseng

Den 11. maj får Ane Kirstine veer og føder endnu en søn. Men noget går galt, gruelig galt. Den unge kone bliver syg og dør den 19. maj. Enkemanden med to spædbørn må tage den tunge tur til præsten i Vejlbj. Den 24. maj bliver Ane Kristine begravet, samtidig med at den lille dreng bliver døbt og får navnet Jørgen.

Der bliver skiftet efter Anc. Skifteforvalter Plambeck på Hindsgavl møder efter reglerne op en

måned efter dødsfaldet med to vitterlighedsvidner, sognefogederne Hans Rasmussen og Anders Pedersen, for at gøre boet op. De opgør værdien af inventaret i de forskellige rum, fra storstue over køkken og pigekammer, huggehus og stalde. Derfra ved vi, hvad rummene er udstyret med af inventar, udstyr, dyr m.v. Vi ved også, at de har 99 rigsdaler til gode hos en Christen Johansen i Middelfart, et gammelt tilgodehavende fra 1798, og vi har Oles æresord på, at ingen har noget at fordre i boet.

Trods alt skal livet gå videre, og det kommer det til på gård nr. 6. Den 6. oktober 1819 bliver Ole gift med 22-årige Maren Jørgensdatter, Ane Kristines lillesøster. Ægteskab mellem svogre og svigerinder kunne ellers indtil få årier siden kun ske ved dispensation, men nu var den gamle bestemmelse afskaffet.

I kirkebøger står der under bemærkninger: "Begge haver haft de naturlige Kopper". Den sygdom blev regnet for en naturlig børnesygdom, og de børn, som får sygdommen og overlever, kan ikke få den igen. Men mange børn og voksne, som også kan få sygdommen, er gennem århundreder døde af kopper. Det gælder også Oles søster Appolone, der døde i 1786 sammen med mange andre børn i sognet. I England har man lært at vaccinere mod kopper ved at indpode væske fra kopper i raske mennesker. Det giver et let koppeangreb, som gør den vaccinerede immun over for et egenligt angreb. I 1810 udsteder kongen en forordning om, at alle, der ikke har haft kopper som barn, skal vaccineres. Det bliver kontrolleret, at det sker. Man kan således ikke blive gift, hvis man ikke har haft kopper på den naturlige måde eller er vaccineret. Den kontrol udfører præsten i Vejlbj Sogn, kan man se i kirkebogen.

Husgeråd på Fjelstedgården i Den Fynske Landsby. (Foto: Poul Christensen)

I 1822 er et byggeri på gården afsluttet, antager man, for året 1822 er skåret ind i en bjælke, og årstallet er også hugget ind i vandtruget i sydøsthjørnet på gårdspladsen. Oles tipoldebarn, Kaj Skovgaard Jeppesen, mener, at det byggeri drejer sig om en ny fælles længe eller renovering af denne længe og flytning af indgangsporten fra øst- til sydlængen. Indgangen til gården er således ændret til at foregå fra den ny Stribvej og en gyde hen til porten. Skal man tro en lærebog fra 1822, er sædskiftet på Middelfartegnen på denne tid dette: 1. grønjordsbyg (formentlig sås byg, som holder græsset nede, græsset pløjes så ned om efteråret), 2. gødet rug, 3. byg, 4. ærter eller vikker, 5. byg, 6. havre med kløver og derefter hvile i fem år.

Mod bedre tider

Ole har som sin far været en respekteret gårdmand, for han bliver også sognefoged og må ud over landbruget tage sig af en række offentlige pligter. Han overholder punktligt sin kontrakt med Hindsgavl, hvor man i jordebøgerne registrerer betaling af landgilde og naturalier samt udført hoveri og ægter. Ellers er det en periode uden de store fremskridt. De klarer sig gennem landbrugskrisen med de lave kornpriser.

Ole og Maren får ingen børn. Ved folketællingen i 1834 optræder Ole som gårdmand og sognefoged. Maren er blevet 38 år, sønnerne Anders og Jørgen er 18 og 15 år og er karle på gården. De har afsluttet de syv års skolegang på skolen i landsbyen. Der er desuden to tjenestepiger: Else på 35 og Karen på 16 år. Seks voksne arbejdsføre personer, tre af hvert køn.

Staurby er vokset, siden Anders og Ane flyttede ind på gården i 1774. Nu lyder optællingen på 301 indbyggere, inkl. 14 på de to møller, og Staurby ligner en landsby i god drift. Der er kommet en skole, hvor der bor seks personer. I et af husene er der smedje, og her bor landsbysmeden. Der er to hjulmænd, en bødker og en træskomand. En af husmændene er også registreret som daglejer. Der er en gård mere og et hus mindre end i 1801. Årsagen til den ekstra gård er, at gård nr. 3 blev opdelt i 1831. Gården i landsbyen beholder jorden nær ved, men den nye gård, Bendixminde, får et areal helt ude mod sydvest på den gamle fælle. Der bor nu 9,1 personer pr. gård og 5,5 pr. hus. I husene bor der en inderste, flere aftægtsfolk og nogle almisselemmer.

Landbrugsmæssigt går det fra sidst i 1820'erne mod bedre tider. Det er ikke kun i Staurby, der er kommet flere mennesker. I hele landet og i Europa er der flere munde, der skal mættes hver dag. Købstæderne vokser, og tolden ved bymurene lempes og afskaffes. Erhvervslivet udvikles. Der kommer flere penge mellem hænderne på mange mennesker. Nye politiske strømninger vinder indpas. Der sættes spørgsmålstegn ved det enevældige monarki og tales om folkestyre. Nationale vækkelser ruller hen over landet. Rødding Højskole oprettes som den første højskole i Danmark i 1844.

Alt det når Ole ikke at opleve. Han får kopper, selv om det er noteret ved vielsen, at det har han haft, og han bukker under for sygdommen den 25. januar 1838 48 år gammel. "Dør af Børnekopper", står der i kirkebogen. Samme tekst står der ud for flere dødsfald i det år i Vejlbj Sogn. Den 27. januar 1838 møder hans ældste søn Anders op hos skifteforvalteren for at anmelde, at faren er død. Trods sine

22 år er Anders umyndig. Han erklærer, at boet i penge og genstande højst har en værdi på 250 rigsbankdaler sølv. Så skal der ikke laves boopgørelse. Han indbetaler 9 rigsbankdaler sølv, og forvalteren overlader til de to sønner at dele boet. Det tyder således på, at der i perioden fra 1819, da Ane Kirstine dør, til 1839, ikke er samlet værdier på gården. Ole bliver begravet i Vejlbj.

Enken overtager fæstet med den ældste søn som bestyrer. I folketællingen i 1840 er de to sønner karle på gården. Der er ansat en tredje karl på 20 år og to piger på 28 og 16 år.

Ved folketællingen i 1850 har gården seks beboere. Enken Maren på 54 år. Hendes ældste søn Anders på 34 og stadig ugift. Der er to karle på 28 og 16 år samt to tjenestepiger på 26 og 16 år. I de sidste 80 år har der konstant være ca. seks voksne arbejdsføre mennesker på gården, fordelt i tre mænd og tre kvinder.

Jørgen registreres ikke på gården i folketællingen 1850, og det har ikke været muligt at finde ham andre steder. Vi må formode, at han har fået sin arvelod og er rejst bort.

Folkestyre og krig

I de år sker der store forandringer i samfundet. Enevælden bliver afskaffet, og Danmark får en fri forfatning i 1849 og en Rigsdag, som også uberygtede bønder over 30 år og med egen husstand kan bestemme sammensætningen af. Anders får stemmeret til Folketinget, da han nogle år senere får egen husstand.

Igen er der krig i Danmark, Treårskrigen 1848-50. Den kommer tæt på Staurby, især i 1849 buldrer krigen ved Fredericia. Store troppekontingenter er samlet og indkvarteret i sognet. I sommeren 1849

De tre plove fra Hjørring Museum viser udviklingen fra hjulploven (t.v.), den forbedrede, lettere hjulplov i midten til svingploven bagerst. Svingploven er udbredt midt i 1800-tallet. Hjulploven krævede megen trækraft. Den lette svingplov kunne trækkes af en eller to heste. (Foto: Historisk Arkiv, Vendsyssel Historiske Museum)

har overgeneral Bülow opslået sit hovedkvarter hos sognepræst Ascanius i Vejlbj. Herfra ledede han udskibningen af soldater og udstyr fra Strib og Båring Vig til Fredericia, og det krigsråd, hvor hærledelsen beslutter sig for det afgørende udfald fra Fredericia den 6. juli, bliver holdt i præstens storstue.

Bønderkarle fra sognet er med i hæren. Ikke alle kommer hjem. Otto Nielsen, Staurby, falder ved Dybbøl den 28. maj 1849. Ole Olesen, ældste søn fra gård nr. 20, Christiansdal, bliver hårdt såret ved

udfaldet i Fredericia den 6. juli 1849 og dør på lazarettet i Bogense den 20. juli, 28 år gammel. Hans Bendixen fra gård nr. 4 bliver også såret og dør på lazarettet i Aabenraa den 24. september 1851, 26 år gammel. Bønderne må huse soldater og køre ægtkørsel med sårede soldater til lazarettet på herregården Billeshave. Således går det til, at gårdmanden på Christiansdal med samme navn som sønnen kommer til at køre sin sårede søn til Billeshave på sin fjælvogn.

På aftægt

I 1853 kommer generationsskiftet. Maren går på aftægt, og stedsønnen Anders bliver ny fæster og gårdmand – og kan stemme, når der skal vælges medlemmer til Folketinget.

Aftægt forbinder man i dag ofte med noget negativt og nedværdigende. Den unge generation skal til og smider de gamle ud til sølle kår. Sådan har det givetvis også været nogle steder, som Jeppe Aakjær har beskrevet det i bogen "På aftægt" i 1907. Men sådan ser det slet ikke ud, da Maren går på aftægt. Nærmest tværtimod. Hun får en god skriftlig aftrædelsesordning.

Hun overdrager godt nok alt, hvad hun ejer til stedsønnen, den nye fæster, men så længe hun lever, skal hun have et godt sengested med gode sengeklæder og et par gode lagner. Der skal i stuen være en jernkakkellovn, fornødne stole, et bord og gryder samt kister med et indhold, som hun selv udtager af sit bo. Hun beholder stueuret, og stuen skal have et tilstødende kammer. Hun skal have en tørvekube, som stedsønnen skal forsyne med brændsel.

Han skal desuden levere en række varer i god stand: 12 skæpper rugmel, to skæpper hvedesigtemel, fire skæpper byggrubbegryn, to skæpper boghvedegryn, tre lis pund byggrubbemel, en tønde bygmalt, otte pund humle, otte pund flæsk m.m. Hvert efterår eller vinter tre pund røget flæsk, otte pund fisk, tre pund oksekød, en fed gås, tolv pund talglys, fire alen hvergarn, et tørklæde, et par nye træsko, samt et par nye sko hvert tredje år. Endvidere fra 1. november til 1. juni 14 pund vintersmør, og fra 1. juni til 1. november 20 pund sommersmør samt i førstnævnte periode en pot sødmælk og i sidstnævnte en kande sødmælk daglig.

Ud over at levere tørv skal Anders også forsyne stedsmorens tørvekube med to læs brænde og skal føde et får og dets yngel samt give hende fri adgang til hans kål- og køkkenhave, hvor hun kan tage grøntsager og frugt til eget brug.

Aftægtsenken skal også have et årligt kontant beløb på 12 rigsbankdaler til sine fornødenheder. Hun får nok mel og humle, men fæsteren skal bage hendes brød og brygge hendes øl og selv lægge brændsel til.

Men Anders er næppe kommet til at levere alle de nævnte fødevaretydelser, for det bestemmes i kontrakten, at så længe hun "er tilfreds med at nyde Kosten ved Fæsterens eget Bord og ligesom han og hans Familie nyder den", så længe bortfalder de nævnte fødevarer, men det tilføjes: "Men skulle imod Formodning dette ophøre, da træde straks Ydelsen af benævnte Fødevarer i Stæden".

I kontrakten tages også højde for sygdom og alderdom. I de tilfælde skal fæsteren holde en pige til hendes opvartning, han skal hente og bekoste læge og medikamenter. Han skal også køre hende til kirke, når hun forlanger det, dog med undtagelse af den travle høst- og såtid.

Endelig er der taget stilling til, hvad der skal ske, når det uafvendelige sker. Når hun dør, skal fæsteren efter skik og brug sørge for og bekoste en anstændig begravelse og derefter overtage alt, hvad hun ejer uden skifterettens eller andres mellemkomst.

Det bliver således tinglyst i Vends Herreds Tingret den 4. juli 1853.

Maren lever derefter i seks år og dør den 4. december 1859, 63 år gammel, og bliver begravet på kirkegården i Vejlby.

Matrikelkort over byjorden i Staurby ca. 1851. Bemærk den overvejende stjerneformede udskiftning, hvor gården ligger i landsbyen for enden af jordstykket. Bemærk også, at gård nr. 6's skovlod og moselod nu har matrikelnr. 6c. Den grønne streg angiver østgrænsen for den skov, som Hindsgavl grundlagde i sidste halvdel af 1800-tallet, og som der var meget ballade om. Bemærk også, at jordstykket lige øst for gård nr. 6 er lagt til gården og har matr.nr. 6a. Matr.nr. 6b er skolelodden, som blev skill ud i ca. 1814. (Matrikelkort fra Geodatastyrelsen)

Anders og Abelone

Begyndende mekanisering og omlægning

Anders Hansen Olsen er længe ungkarl, mens han passer bedriften for sin stedmor, efter at hun er blevet enke. Som ung var han forlovet med Margrethe fra gård nr. 10 i Staurby. Hvad der sker de to unge imellem, ved vi ikke, men Margrethe bliver gift med en mand fra Barløse, berettes det i to slægts historier om den familie. Margrethe har en 10 år yngre søster, Abelone Olsen. Måske har ungkarl Anders ventet på, at Abelone skal vokse til og blive gifteklar. Vi lader hendes barnebarn, Abelone Sørensen, fortælle i en slægtsberetning fra 1975:

"Bedstemor har fortalt mig, at hun kun var 20 år, da hun blev kaldt ind i soveværelset, den tids pænere stue, og fik at vide, at Anders Hansen Olsen fra Staurby Skovgaard havde sendt en frier. (Dengang friede man ikke selv, men sendte en, der specielt tog sig af den slags. Han fik så en kalvefjerding eller lignende, hvis forehavendet lykkedes). Og bedstemor har jo så taget imod tilbuddet og er flyttet derned, som hun selv sagde, lige fra køerne af. Hun havde aldrig lært andet, men der var en gammel pige på gården, som satte sin unge husmoder ind i det fornødne og lærte hende at blive en god husmoder".

Anders og Abelone bliver gift den 21. maj 1852 i Vejlbj Kirke og Abelone flytter ind i stuehuset. Året efter får Anders fæstebrev på gården, og stedmoren går på aftægt.

Gårdens hartkorn noteres nu til syv tønder, fem skæpper, to fjerding og 2½ album (ca. 40 tønder land). Indfæstningen fastsættes til 2400 rigsbankdaler, men Anders indbetaler kun de 2000 – 400

rigsbankdaler skal bruges til forbedring af gårdens bygninger, og det skal ske inden otte år fra dato. Han skal betale offentlige skatter og afgifter. Afgifterne til Stamhuset Hindsgaul, hvor kammerherre Niels Basse regerer, udgør årligt: 25 rigsbankdaler, som han skal betale den 1. maj. Desuden 16 tønder byg, som betales med penge. I naturalier skal han levere et uklippet lam, to unge gæs, fire høns eller kyllinger inden 1. november. Desuden skal han levere to læs gærdsel eller tørv hvert forår.

Der er bestemmelser om, hvordan han skal holde gården og forbedre og gøde jorden. Han må ikke sælge eller bortkøre hø, halm eller gødning. Der er begrænsninger på, hvor meget gærdsel og tørv han må køre hjem fra skoven og tørvemosen.

Synsberetningen fra 1853 giver et indblik i gårdens bygninger på det tidspunkt. Det ligner i store træk tegningen på side 19. Dog er indgangsporten flyttet til sydlængen. Bygningerne betegnes som gamle, men i god stand. Åbenbart er der behov for forbedringer, for Anders forpligter sig til at bruge 400 rigsbankdaler til at forbedre bygningerne.

I hestestalden står gårdens trækraft. Fire hopper fra seks til ni år og en hest på to år. Denne plag er sat til 40 rigsbankdaler, hopperne til mellem 40 og 60 rigsbankdaler. Der er to beslæede arbejdsvogne og tilbehør, en jernplov (antagelig en svingplov), to harver med tilbehør og seletøj til fem heste. Alt det, som er Stamhuset Hindsgauls ejendom, opgøres til en værdi på 384 rigsbankdaler. Det noteres, at det nødvendige sædekorn er til stede.

Der går mindre end to år, hvor Anders og hans kar-

le skal udføre hoveri. Det bliver afskaffet og erstattet med kontante ydelser til stamhuset fra efteråret 1854. I 1855 betaler Anders 137 rigsbankdaler fem mark og otte skilling i landgilde. Desuden betaler han 40 rigsbankdaler i gammelskat (jordskat) og 13 rigsbankdaler i land- og ligningsskat (ejendoms-skat) samt mindre beløb til forsikring, specials-katter m.v. Det er svært at sammenligne dette med ydelsen i 1850: Landgilde på 16 rigsbankdaler, ni tønder byg (a ca. to rbd), en tønde havre (a ca. to rbd) i landgilde. Hoveri og den såkaldte smågærdsel (lam, gæs og kyllinger) er konverteret til en kontant ydelse, som indgår i det nye landgildebælb.

Nu kan Anders koncentrere sig om arbejdet på gården. Selv om der med hoveriets afskaffelse er frigjort arbejdskraft, ansætter Anders en karl mere, kan vi se i folketællinger i 1855 og 1860. Det kan skyldes opgangstider for landbruget, eller at Anders måske ikke havde sin fulde arbejdsstyrke. Ved folketællingen i 1855 kan vi se, at Anders er 39 år og Abelone 24 år. Der er kommet to små piger, Ane og Johanne. Aftægtskonen, Maren, er 59 år. Der er tre karle på 21, 20 og 17 år samt to piger på 23 og 15 år. Den gamle pige, som hjalp Abelone ind i husmodergerningen er der ikke længere, og der er hele fire voksne mænd på gården.

Balladen om Staurby Skov

Midt i 1850'erne opstår der ballade om Staurby Skov. Kammerherre Basse Fønss har fundet ud af, at der kan gro skov på dårlig og sandet jord. Derfor vil han plante skov syd for mosen på et areal på ca. 275 tønder land, der hører til fæstegårdene i Staurby. Her skærer de tørv og henter gærdsel. Kammerherren mener, at bønderne ikke får andet end lidt gærdsel og dårlige tørv ud af deres lodder. Den nedsatte landsvæsenkommission fastslår i 1856, at fæstegårdene godt kan undvære deres skov- og moselodder og endda være tilstrækkelige til en gårdfamilies ernæring. Bønderne protesterer og vil ikke afgive lodderne. Efter retssager og flere konfrontationer mellem bønder, der trodser afgørelsen og kammerherrens folk, ender det med, at de må af med lodderne, dog først ved næste fæsteledighed. Skovsagen rejstes også politisk. En af Bondeven-

nernes leder, oberst A.F. Tscherning, bruger således sagen til "at komme Jorddrottevesenet tillivs. ... Jeg haaber dette (indlæg) maa styrke Vælgerne og de Udvalgte til Rigsdagen i deres Bestræbelser for at faa afskaffet den fra Fortiden, den fra vor høist forskellige Tid, overlevere jorddrottlige Forvaltning af Bøndergodset", skriver han i 1869 i Middelfart Avis, hvor der stadig er efterdønninger i sagen.

For gård nr. 6 betyder det, at den mister en moselod og en skovlod. I matrikelkortet fra 1850'erne er lodderne udmatrikuleret som 6b. Hvornår de afstås er usikkert, for fæstet består til 1914. Ifølge godsforvalter H. Hansen begyndte Hindsgavl at inddrage jord fra 1860, og det varede ved til 1903, hvor Christiansdal som den sidste gård afstår sin mose- og skovlod til Hindsgavl.

Ni-kantet hestegangshus på Torupgården fra Skamby i Den fynske Landsby. Den gård fik et hestegangshus i første halvdel af 1850'erne. (Foto: Poul Christensen)

Der er blevet lidt færre indbyggere i Staurby. 282 er registreret mod 299 personer i 1834. På de 21 gårde bor der 185 eller 8,8 pr. gård (191, 9,1 i 1834). I nu 22 huse 81 eller 3,9 pr. hus (104, 5,5). I skolen bor der 10 personer, de fleste børn. På gårdene er der typisk tre til syv karle og piger, når man medregner børn over 13 år. Der bor nogle aftægtsfolk. De fleste huse har et stykke jord, og der optræder en smed, to træskomænd, en skomager, to bødkere og nogle daglejere. Der bor også flere bedsteforældre/aftægtsfolk samt inderster og fattigfolk. På møllerne ved Skærbæk og Rudbæk og de to fiskerhuse bor der 18 personer.

Fremgang

1850'erne anses for gode år for landbruget og i midten af dette århundrede kommer der en række forbedringer af driften på gårdene. Vekseldriftsformerne udvikles, og man begynder bl.a. at dyrke raps. Der kommer flere grise, får og køer i staldene, og nye racer vinder indpas. Det gælder blandt andet Angler-kvæg fra Sydslesvig, der gennem flere krydsninger bliver til rød dansk malkerace, som senere skal fylde kostalden på gård nr. 6. Flere kreaturer kræver mere foder og giver til gengæld mere gødning til markerne. Man finder ud af, at tilførsel af mergel, der indeholder kalk, til markerne giver bedre afgrøder. Dette og nye kornsorter øger fold-

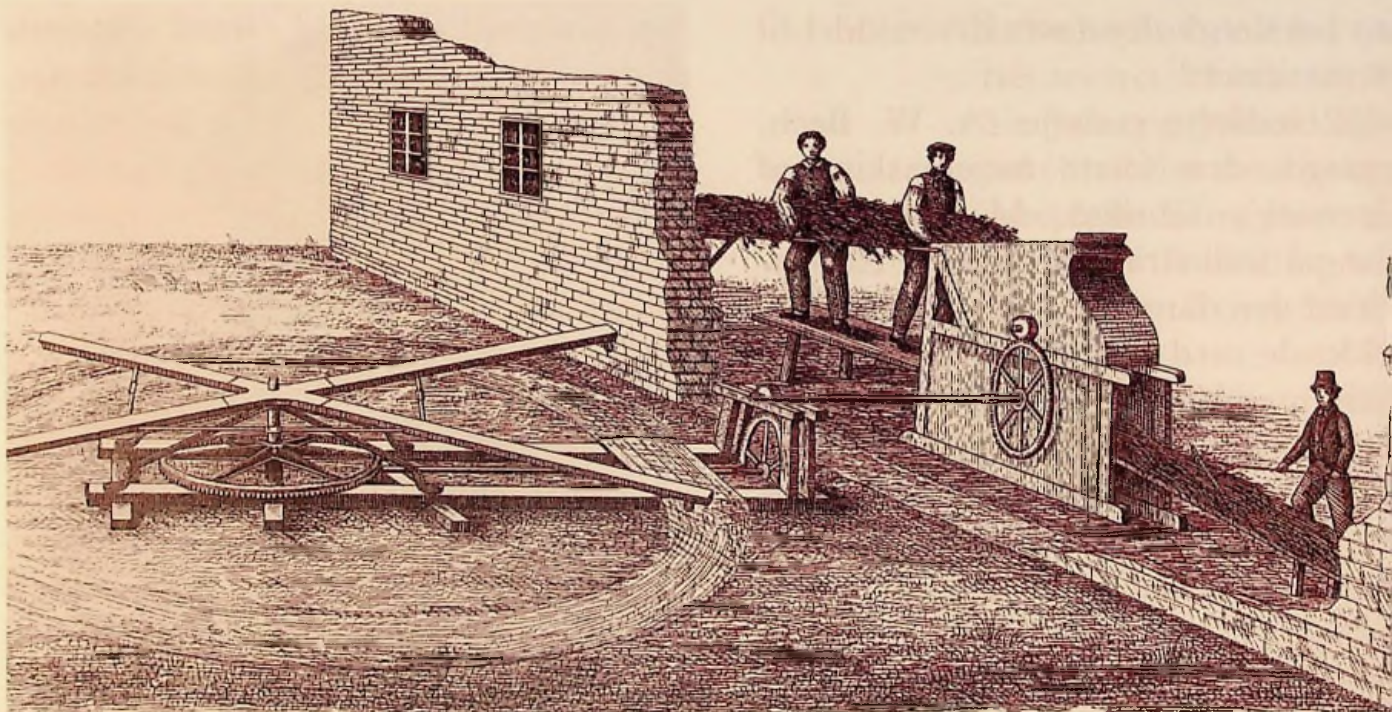
udbyttet, som i 1840 opgøres til fra seks til otte fold og fra syv til ni i 1860.

Den Kongelige Veterinær- og Landbohøjskole bliver oprettet i 1856 og får betydning for forskning og udvikling af landbrugserhvervet, som er landets helt dominerende erhverv. Der begynder også at komme nye maskiner. Svingploven er almindelig nu. Maskinfabrikker skyder op over hele landet og laver forbedrede udgaver af harver og tromler. Der kommer såmaskiner, tærskværker og rensemaskiner til korn, og de første mejemaskiner begynder at klippe det modne korn. De kommer først på de

store gårde, men vinder efterhånden indpas på de almindelige bøndergårde.

Hvordan høstudbyttet på gård nr. 6 i Staurby udvikler sig i de år, og hvad der står af maskiner, ved vi ikke. Men det tyder på, at det går godt, for gården udbygges op gennem 1860'erne og 1870'erne. Der er givetvis tilført udbyttefremmende kalk fra en mergelgrav, som ligger i den vestre ende af jorden. Den har været aktiv langt tilbage i 1800-tallet, mener Kaj Skovgaard Jeppesen.

Familielivet på gård nr. 6 går også sin gang. I 1853 føder Abelone deres første barn, Ane Kristine.

I 1850'erne begyndte tærskemaskiner at blive udbredt. De blev trukket af heste i en hestegang. Tegning fra katalog fra M.P. Allerups Jernstøberi i Odense 1854. Allerup producerede modeller til fra en til fire heste.

Johanne kommer til verden i 1855, Maren i 1861, Ole i 1866 og Ane i 1868. Der kommer to børn mere, Maren i 1856 og Ole i 1865, men de dør som helt små. Senere kommer en ny Maren og Ole til verden.

I 1864 bliver noget byggearbejde afsluttet, for årstallet 1864 er skåret ind i en bjælke. Det er næppe det, som der i 1853 blev afsat 400 rigsbankdaler til, for i 1857 udstedes en ny brandforsikringspolice, uden at det kan konstateres, hvad der er lavet.

Det kan være et hestegangshus og måske mere, for hestegangen var lavet, inden en stor ombygning godt 10 år senere. Det er et kæmpe fremskridt. Hestegangen bliver placeret foran den søndre længe. En dreng driver hestene rundt og gennem tandhjul af træ og udvekslinger får de en metalcylinder i tærskværket til at slå kærnerne af byg og hvede, havre og rug inde i laden. Hestegangen bruges også, når kornet skal renses, og når der skal laves hakkelse.

Krigen 1864

I 1864 er landet igen ramt af krig, som også påvirker Vejlbys Sogn. Sognets unge må drage i krig, og flere fra sognet falder, heriblandt Rasmus Hansen, Staurby, 29. juni 1864 på Als. Der er officerer og soldater, der skal indkvarteres. Igen skal bønderne køre i kongens tjeneste, den såkaldte ægtkørsel. Ikke mindre end 33 gange fra 19. februar til 19. september må Anders Hansen Olsen spænde et spand heste for sin arbejdsvogn og køre ægter. I de første måneder er der f.eks. transporter af sårede og syge soldater. Formentlig soldater fra Fredericia, som østrigske hærenheder har belejret og beskudt samt syge soldater fra de danske styrker, som opholder sig på Vestfyn eller er på gennemrejse. Igen bliver der indrettet lazaret på herregården Billeshave.

10. april kører Anders helt til Assens sammen med mange andre vestfynske bønder. Hele 8. Brigade på over 3000 mand skal fra Fredericia til Dybbøl for at forstærke de danske soldater, som er under hårdt pres af de preussiske belejrer. De sejles til de militære skibsbroer i Strib og Baaring Vig for enden af vejen, der i dag fører ned til campingpladsen på Vejlbys Fed. Anders møder ind i Strib sammen med ca. 200 andre vestfynske bønder. Lige så mange kører til Baaring Vig. Længere sydpå overtager andre bønder transporten. 8. Brigade når frem og deltager i kampene, da Dybbøl-skanserne falder den 18. april.

Mindetaule i Vejlbys Kirke med navnene på sognets faldne i de slesvigske krige.

De militære skibsbroer i Strib (billedet er formentlig den søndre syd for det nuværende fyr) og ved Baaring Vig (lå hvor vejen til Vejlbj Fed Camping ender) var knudepunkter for den militære trafik mellem Nordvestfyn og Sjælland under krigen i 1864. Som sin farfar under Napoleonskrigene deltog Anders i den militære ægtkørsel i 1864. Han var bl.a. med til at køre dele af 8. Brigade fra skibsbroen i Strib til Assens den 10. april. Hele brigaden på 3000 mand nåede frem til Dybbøl og deltog i kampene, da preusserne indtog skansen den 18. april. 33 gange stillede Anders med heste, vogn og mandskab. Hertil kom et antal rådighedsvagter, hvor han skulle være parat til at rykke ud med 10 minutters varsel, dag og nat. Bønderne kørte med krudt og kugler, syge soldater og officerers bagage, havre til heste og brød til soldater, tømmer og alskens militært udstyr. (Fra bogen 200 Træsnit 1864)

Kortet viser, hvor vejen fra Staurby nær Kauslunde støder på landevejen mellem Odense og Middelfart. Nogle få hundrede meter på Odense-siden byggede hæren et stort magasin, hvor der også kunne indkvarteres soldater. I sommeren 1864 blev magasinet brugt som vognpark. Her har Anders haft flere vagter på hele dage og hele døgn sammen med et par hundrede andre bønder fra området. Herfra skulle de udføre transportopgaver for hæren og være parat til køre soldater til et kampområde, hvis de tyske tropper på Jyllandssiden forsøgte at invadere Fyn. (Kort fra Fredericia Fæstnings Historie, bind 3)

Efter nederlaget ved Dybbøl får hæren travlt med at forsvare Fredericia mod de belejrende østrigske tropper. Skibsbroen ved Baaring Vig er netop færdig og klar til at være udsknibningssted for udstyr og personel til byen. Det giver også køreture til Anders og de andre bønder. Bønderne har kørt med krudt og kugler, havre til heste og brød til soldater, tømmer og alskens militært udstyr.

Da hæren rømmer Fredericia i slutningen af april, øges igen den militære aktivitet på Vestfyn. 15.000 mand med udrustning sejles til Fyn ad flere ruter, bl.a. over Strib og broen ved Baaring Vig. Nu begynder man også at udbygge batterier og forsvarsanlæg langs Lillebælt, så man kan forsvare Fyn, hvis tyskerne gør landgang. Det giver også kørsler til Anders og de andre bønder.

Der er dog en stilstand i krigen, mens der er fredsforhandlingerne i London. Men de bryder sammen. Den 29. juni angriber preusserne den danske hær på Als. Efter blot to dage forlader den slagne danske hær Als og flygter til Fyn. Nu bliver truslen om invasion på Fyn alvorlig. Anders stiller på vagter på 12 og 24 timer i Vognparken i Kauslunde eller på torvet i Middelfart, klar til at udføre dagens opgaver. En af de vigtige opgaver er at være klar til at transportere soldater til et kampområde, hvis invasionen kommer.

Krigen slutter først i august, men helt frem til den 19. september er der kørselsopgaver. Ved freden i Wien den 30. oktober må Danmark afstå hele Slesvig og Holsten samt Lauenborg – en tredjedel af helstatsriget.

Alle bønder har fra gammel tid pligt til at udføre ægtkørsel. Bønderne i Aulby, Kustrup og Staurby, ca. 37 gårde, har brugt knap 1000 arbejdsdage med en mand, en vogn og to heste. Hertil kommer et

antal rådighedsvagter hjemme på gårdene. I hele Vends Herred, der i det store og hele dækker Middelfart Kommune i dag, har der været ægtkørsel i samme omfang. En kæmpe opgave, som også må have påvirket arbejdet på gårdene især om foråret og i høsten. Dog har bønderne – som Anders' farfar, Anders Hansen, under Napoleonskrigene i 1807 – fået betaling for deres ægtkørsel. Men pengene kom fra en skat, som bønderne selv betalte.

Anders' helbred er ikke godt. Barnebarnet Abelone Olsen fortæller, at han altid har været svagelig og lider af det, man dengang kaldte brystsyge (formentlig tuberkulose).

Da de i sommeren 1869 kører korn hjem fra marken, er han uheldig. Han kommer i klemme, da vognen fyldt med neg kører gennem den snævre port ind til gårdspladsen. Derefter spytter han blod og sygner hen. De har ikke en bibel i huset, men Anders søger trøst i salmebogen. Han dør den 14. november 1869. Enken Abelone skal nu ikke bare være husmor, hun overtager fæstet og driver gården, tilsyneladende med en ældre karl, Hans Mathias, til at forestå den daglige drift i en del år.

Den store omstilling

I 1870'erne og 1880'erne sker der store omvæltninger i dansk landbrug. Hertugdømmerne er efter krigen i 1864 tabt, og riget er skrumpet med en tredjedel. Hvad udadtil er tabt, prøver man indadtil at vinde. Landbruget omstiller sig fra primært kornproduktion til animalsk produktion. Det nu billige korn skal gennem grise og køer og blive til smør og ost, bacon og skinker, som sælges til udlandet, især England, hvor befolkningstallet stiger, og industrialiseringen har vundet indpas. Husdyrene giver

mere gødning, og kunstgødning begynder at blive produceret og spredt ud på jorden, som nu drænes med nedlagte rør. Der udvikles nye afgrøder og kornsorter. Der kommer flere maskiner på gårdene. Næsten alle sogne landet over får andelsmejerier. I Røjle sker det i 1885. Der begynder også at komme andelsslagterier og brugsforeninger. Højskoler er blevet almindelige, hvor bønderkarlene også lærer om nye tiltag i landbruget.

Vi kan ikke se, hvordan dette kommer til udtryk på gård nr. 6. Gården er ikke at finde på Røjle Mejeris fortegnelser over aktionærer, ligesom den heller ikke findes på Kauslunde Andelsmejeris. I 1920'erne leverer gården mælk til det privatejede Middelfart Mejeri, men er ikke med i en leverandørkontrakt fra 1902 med 25 gårdmænd fra Middelfart og opland, herunder flere fra Staurby.

Antagelig har gården været med i det fællesmejeri, som ifølge Trap Danmark fandtes i Staurby omkring år 1900. Dette fællesmejeri kan have ligget på gård nr. 6. I folketællingerne er der ingen oplysninger om fællesmejeriet, men det er påfaldende, at der er mange tjenestepiger på gård nr. 6, hvortil kommer madmor Abelone og datteren Ane. Ifølge folketællingen 1890 er der ansat en røgter; altså er pasningen af køerne ikke længere kvindearbejde, og der står, at Ane på 21 hjælper madmor. Desuden er der en pige på 24 år. I 1901 er der to tjenestepiger ud over Abelone og Ane. I 1906, hvor der er to små børn i huset, er der tre tjenestepiger på gården. Da det gamle stuehus bliver revet ned i 1876 og et nyt bygget, må der have været bryggers, vaskehus og måske mejeri i en bygning sammenbygget med stuehuset mod øst. I 1909 bliver der nyopført en bygning her med vaskehus og bryggers. På det tidspunkt er Middelfart Mejeri oprettet, og vi ved,

Dette oliemaleri fra ca. 1920 viser indgangsporten med den vestre side af tilbygningen. Foran dammen, som er en del af et fugtigt bælte, der går lige syd for gården gennem Skovhaven. Foran indgangen går der nogle høns, som åbenbart er smuttet ud af hønsegården for enden af sydlængen. Sådan har det nok også set ud efter 1876, hvor tilbygningen til højre for porten blev bygget. (Foto af oliemaleri)

at gården senere leverer mælk til dette mejeri. Grunden til, at der bliver bygget nyt i 1909 kan være, at gårdmejeriet bliver nedlagt.

Det omfattende byggeri i 1876 omfatter ikke kun stuehuset. Tvillingegårdene bliver adskilt. Gård nr. 6 bliver i princippet liggende, og den fælles vestre længe kommer til at tilhøre gård nr. 6. Der bygges en vinkel på den søndre længe, hvor der indrettes lade. Måske gennemføres der også andre moderniseringer. Nabogården nr. 7 bliver ændret endnu mere. Også her bygges et nye stuehus. Den tidligere vestre længe bliver nu østre længe, og der bygges nye søndre og vestre længer.

Gård nr. 6' stuehus bliver bygget med en helstensmur på kampesten. Bygningen består af 14 fag og er således ca. 20,5 meter lang. Bredden er ca. 8,30 m og højden ca. 2,70 meter. Det har altså nogenlunde samme længde som det gamle stuehus. Det nye hus er formentlig fra begyndelsen indrettet, som det var i 1912, nemlig fra vest: fire fag til stuen og to gæsteværelser, fire fag til to stuer, entre og spisekammer, seks fag til dagligstue, sovekammer, køkken, vaskerum med brønd og vandpumpe og måske gårdmejeri, kælder og pigekammer. Overalt er der bræddegulv, undtagen i vaskerummet, hvor der er cementgulv. Der er nu tre skorstene. Karlekammeret er nok flyttet over i den vestre længe.

Staurby 1880

I 1880 bor der i Staurby 328 personer inkl. dem, der bor i de to møller og de huse, som ligger ude ved bæltet. Sammenlignet med tallene for 1855 er befolkningstallet steget med 28 fra 300. På listen er der nu 23 gårde med 8,6 personer pr. gård. Der er kommet tre huse mere. I de nu 30 huse og hus-

mandssteder bor der 4,4 personer pr. hus. De nye huse kan være ledvogterhuse ved jernbanen. To mænd er opført som ledvogtere. Der er en skole, og smeden med en svend optræder på listerne. Der optræder også en skovfoged, en skovarbejder, et par fiskere, en tømrersvend og flere daglejere. En del betegnes som husfæstere, der har et stykke jord. Endelig er der flere aftægtsfolk, indsiddere, almisse- og fattighjælpsnydere.

Der er kommet DSB-overfart mellem Strib og Fredericia og en jernbane fra Middelfart til Strib. Staurby Skov drives som en forretningsskov af Hindsgavl, om end ikke alle gårde har afgivet deres skov- og moselodder.

På gård nr. 6 er Abelone nu snart 48 år. Johanne og Maren på 24 og 18 år er hjemme og hjælper til. Det gør de to yngre børn, Ole og Ane på 13 og 11 også, når de ikke går i skole ovre på den anden side af Stribvejen. Der er tre karle. Ugifte Hans Jørgensen er 46 år, de to øvrige 19 og 14 år.

Børnene vokser op og kommer alle godt i vej. Ane Kristine bliver gift med gårdejer Niels Larsen i Ørsted, Johanne med gårdejer Jørgen Sørensen i Røjle, Maren med gårdmanden på nabo- og tvillingegården Hans Rasmussen; ham vender vi tilbage til. Ole går en helt anden vej. Han bliver en del af det nye, der sker i landbruget. Han bliver dyrlæge fra Landbohøjskolen og slår sig ned med en dyrlægepraksis i Baaring. Den yngste, Ane, vender vi også tilbage til.

Det er på den tid, de åndelige og religiøse vækkelser kommer til Staurby. Abelones bror, Jørgen Olesen på gård nr. 10, er en af de ledende i bevægelsen. Abelone er ifølge hendes barnebarn, Abelone Sørensen, også med i denne bevægelse, og famili-

erne på gården har siden været tilsluttet Indre Mission. 1882-83 bryder den store vækkelse for alvor frem, og et par hundrede mennesker i sognet bliver omvendt. I 1883 bliver et højdepunkt, da missionshuset i Vejlbj by bliver indviet. Der er til indvielsen den 12. juni mødt så mange mennesker, at talerstolen må flyttes ned til indgangsdøren, da kun halvdelen af forsamlingen kan rummes inde, og der er dog henved 400 siddepladser, berettes det i Louis Blauenfeldts bog *Vækkelsen i Vejlbj* fra 1916.

Abelone, som var kommet til gården som en 20-årig pige, der ikke kunne ret meget andet end at "passe køer", oplever disse store ændringer. Hun er ikke kun husmor, men den på gård nr. 6, der træffer beslutninger om at bygge stuehus og købe flere køer og anskaffe nye og bedre maskiner.

Hun er også en kær og nær mormor. Vi lader igen Abelone Sørensen fortælle:

"Det var festdage, når mormor om sommeren tog sine otte dages ferie og besøgte os. Min søster Kirstine og jeg skulle skiftes til at sove hos hende, og jeg mindes de aftner med glæde. Når vi var kommet i seng, læste mormor salmer udenad, vel nærmest af Brorson, og hun kørte aldrig fast. Jeg mindes endnu den varme klang i hendes stemme, når hun nævnte den søde Jesu navn. I mange år sagde hun, hver gang hun kom, at nu bliver det nok den sidste, men døden kom ikke til mormor som den sidste fjende, men som en ven, der førte hende hjem til de evige boliger".

Abelone lever i mange år og bliver midt i 1890'erne afgørende aflastet på gården.

Peter og Ane

Udvikling og selveje

Søren Peter Jeppesen tjener som karl på den udflyttede Vejlbygård, Lundsberggaard, først i 1890'erne. Han er født i Brobyværk i 1867, søn af gårdmand Jens Jeppesen, Brobyværk. Han er søgt ud for at lære mere om landbrug; måske er det forbindelser i Indre Mission, der har ført ham til Vejlby. Gårdejer Jørgen Jørgensen på Lundsberggaard er et fremtrædende medlem af Indre Mission og har i 1883 skænket grunden til missionshuset i Vejlby. Samtidig hjælper Ane sin mor på gård nr. 6 i Staurby. Ane er født i 1868 som den sidste i søskendeflokken.

De to unge har fået et godt øje til hinanden. En aften, formentlig den 20. juli 1892, sidder Peter i sit kammer på Lundsberggaard og skriver et brev med pen og blæk, indtil det bliver mørkt. Han har udtænkt en snedig plan, så han kan sende et vigtigt

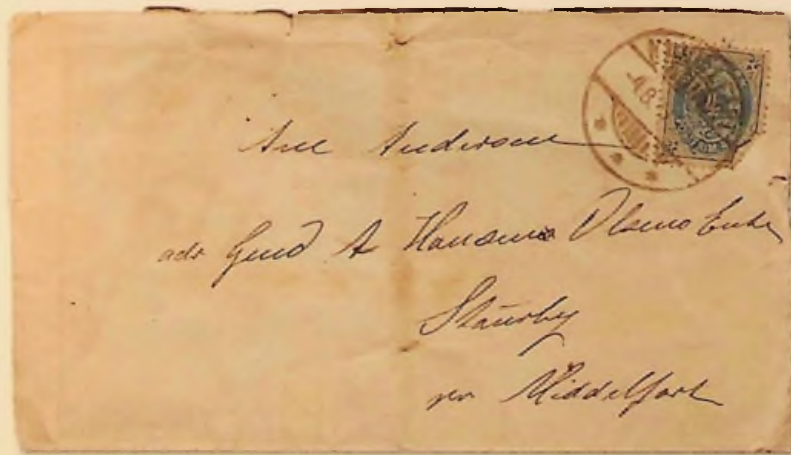
brev til Ane – uden at noget bliver opdaget.

Han længes inderligt efter at komme til at tale med hende. "Lad os mødes i Skovhaven på lørdag Aften kl. 10", skriver Peter. Han betror Ane, at han nu ved, hvad der er Vor Faders vilje i denne sag. "Kære Ane, jeg elsker dig og er glad for at række min Hånd, så vi kan gøre Følgeskab hernede".

Det var det væsentlige. Nu kommer det snedige. Han sender brevet i en konvolut til gårdmanden på nabogården, Hans Rasmussen, som er hans gode ven og "medsammensvorne". Hans Rasmussen er desuden gift med Anes storesøster. Hans skal sørge for, at svigerinden får brevet, uden at nogen ser det. Peter skal samme lørdag aften besøge sin bror, som tjener på en anden gård i nabolaget, og vil gå forbi Skovhaven, en lund der ligger lige syd for gård nr. 6. Hvad de unge taler om lørdag aften den 23. juli,

ved kun Skovhavens træer, som er vant til at skjule unge, der har sat hinanden stævne.

Endnu et brev, som Peter går i gang med at skrive på karlekammeret den 2. august, viser, at de to unge holder sammen. Åbenbart er et problem, som ikke nærmere omtales, nu ryddet af vejen. "Kære Ane, du kan tro, det har været 14 lange Dage, siden jeg sidst talte med dig", indleder Peter brevet. "Du kan tro, kære Ane, at jeg ikke har glemt det, du sagde, at vi skulle give hinanden en kærlig Tanke.

Konvolutten med poststemplet 4.8.1892.

Den dag i dag kan man se indridsede hjerter i barken på de gamle træer i resterne af Skovhaven. Dette hjerte på et bøgetræ i Skovhaven er dog af yngre dato. (Foto: Poul Christensen)

Jeg tror heller ikke, du har glemt det". Og så foreslår han, at de igen mødes i Skovhaven lørdag aften efter hendes fødselsdag.

Igen har han udtænkt snedige planer, så ingen opdager den endnu hemmelige forbindelse. Han sender nu et brev til "Ane Andersen, Adr. Gdm. A. Hansen Olsens Enke, Staurby" – uden afsender. Han lægger brevet i brevkassen i Aulby om torsdagen, så det kan komme frem til den 5. august, den dag Ane har fødselsdag. Et fødselsdagsbrev mere eller mindre vækker næppe opsigt. Han beder hende svare onsdag, for så vil han om torsdagen passe landposten op, så han får brevet direkte.

Peter skriver nærmest stolt i brevet, at ingen har opdaget, at han kom sent hjem i seng den lørdag aften. Han havde dog mødt en dreng, som nok ikke havde genkendt ham. Peter håber, at Ane heller ikke er blevet røbet.

Ane og Peder, bryllupsbillede 1895. (Foto skannet fra familiefortælling)

Peters trolovelsesgave til Ane. Et chatol på 80 cm med udskæringer, ifølge familien et stykke husflidsarbejde, han selv har udført. (Foto: Poul Christensen)

Om stævnemødet den 13. august bliver til noget, ved vi ikke. Men mon ikke. I hvert fald vier sogneprest Vilh. Larsen Ane og Peter i Vejlbj Kirke fredag den 27. september 1895. Forloverne er Peters medsammensvorne tre år tidligere: gårdfæster Hans Rasmussen og broderen Christian Jeppesen. Det nygifte par flytter ind i stuehuset, hvor også Abelone bor. Peter overtager driften af gården som bestyrer, men svigermoren beholder fæstet. Hvordan enken og det unge par har indrettet sig i det ca. 170 m² store stuehus, ved vi ikke. Der er nok ikke sket de store ændringer i bygningerne siden ombygningen i 1876. Ude i staldene er der køer og grise, heste og får. Desuden er der givetvis også høns og gæs. På markerne er der græs, kløver og lucerne til kørerne. Der er marker med byg, hvede, havre, rug og ærter. Peter og Ane får to børn. Albert i 1897 og Otto i 1902.

Staurby 1901

Ved folketællingen i 1901 er Peter og Ane noteret for at være i København. Deres søn Albert nærmer sig fire år. Abelone er nu 70 år. Der er to tjenestepiger: Anne Madsen, 21 år, fra Aulum og Ingeborg Burmeister, 17 år, fra København. Der er tre karle: Søren Pedersen, 21 år, fra Fjelsted, Kristoffer Madsen, 16 år, fra Storup ved Vejle, og Just Pedersen, 32 år, fra Ørred sogn i Vejle amt. Just har tjent på gården siden 1895 og er opført som kreaturpasser eller røgter. De får følgende årsløn: Anne 120 kr. Ingeborg 80 kr. Søren 240 kr. Kristoffer 100 kr. Just 150 kr.

Befolkningstallet i Staurby og området ved skoven er faldet fra 328 til 305 personer i forhold til 1880. Det skyldes, at der er færre på de 22 gårde, hvor

antallet er faldet fra 197 til 175. Der bor 8 personer i gennemsnit pr. gård, når karle og piger, aftægtsfolk og enkelte loggerende tælles med. I de 29 huse/husmandstederne inkl. møller med landbrug og skolen er der 130 personer mod 131 i 1880. Der er en skole, en smed med to svende, en tækkemand, der dog er på alderdomsunderstøttelse, en skræddermester med to svende, en murersvend, to fiskere, en skovfoged, en skovarbejder, en ledvogter, en maskinpasser, en fyrbøder på sindssygehospitalets vandværk ved Skærbæk og flere daglejere. En del lever af det stykke jord, der hører til husmandsbruget.

1911 begynder togene at køre på den nye nordvestfynske jernbane. Ved Skærbæk drejer banen ind i Staurby Skov og skærer sig gennem Staurbys vestlige marker (Guldbjerggaard og Christiansdal, gård nr. 10 og 11) mod Røjle og endestationen i Brenderup.

En hård skæbne

Peter var ikke bare en dygtig landmand, han var også et ihærdigt bestyrelsesmedlem i Indre Missions Samfund i sognet. Men han bærer på en hård skæbne. Bentøjlet begynder at svigte; han har sklerose, eller som det hed dengang rygmarvstæring, der tvinger ham i rullestol omkring 1905. Niecen Abelone Sørensen skriver i 1975: "Jeg mindes, hvor mange hjælpende hænder der altid var, når han i sin lille fjedervogn holdt foran den store trappe op til missionshuset. Hjælpeløs, men dog glad i sindet lige til det sidste".

Efter det store opsving i 1882/83 er aktiviteten og medlemstallet i Indre Mission dalet. I julen 1896 kommer den anden store vækkelse, og medlemstallet stiger fra 20 til 70.

Landbruget fortsætter han med at styre fra sin rullestol. Abelone Sørensen: "Jeg husker, far engang sagde: "Det er dog mærkeligt, onkel Peder kan sidde på ét sted og få mere ud af sin gård end os, der slider i det".

I Indre Missions protokol kan man læse: "... skønt svag, så han i flere Aar måtte sidde i Rullestol, var han aandelig frisk, varmhjertet i sit Arbejde for at skaffe Talere".

Selveje

Selv om politikerne i rigsdagen flere gange efter 1848 har forsøgt at afskaffe fæstesystemet, og bønderne er blevet selvejere i store dele af landet, er det fortsat på Hindsgavl. I 1907 overtager Frederik Niels Basse Fønss stamhuset. Han sætter en hel masse ændringer i gang, men det viser sig, at han lider af en sindssygdom. Han må i perioder indlægges på en sindssygeanstalt, og godset kommer i økonomisk uføre. Det ender med, at stamhuset i 1910 bliver sat under administration af en kommission.

Albert (til hest), Peter, Ane og Otto foran indgangen til stuehuset ca. 1910. (Foto: Historiens Hus i Middelfart, foræret af Kaj Shovgaard Jeppesen)

Peter gør mange notater om landbruget i sin brune lommebog

Her et klip fra 1895:

23/10 *Jeg har købt en ko. Pris 110 kr.*
 21/10 *En do. til 130 kr.*
 31/10 *solgt grise for 16 kr.*
 2/11 *solgt grise for 85 kr.*
 4/11 *handlet med kvier 15 kr. og kalv 5 kr.*
 5/11 *har jeg købt en tillægskalv af Ole 10 kr.*

Og sådan går årene med at købe og sælge heste, grise, køer og får. Han holder styr på, hvornår køerne har besøgt gårdens egen tyr. Han sælger også havre, byg og langhalm, ænder og kalkuner, rør og halm, kartofler og brænde.

Han bestiller frø i brugsforeningen:

65 *pund rødcløver*
 8 *pund alsike*
 35 *pund italiensk rajgræs*
 10 *pund engsvingel*
 10 *pund agerhejre dansk*
 8 *pund lucerne*

Han holder styr på karle og pigers fæstemål, deres løn og forskud. Han sætter prisen for årets roearbejde: 25 øre pr. 100 favne at hakke og tynde første gang og 10 øre at hakke anden gang. Fem øre for at gå dem igennem sidste gang. Det vil blive 24 a 25 kr. kr. pr. td. land.

Også daglejere arbejder på gården. Peter Olsen arbejder om sommeren 1895 til sommeren 1896 i 38½ dage.

Hver dag er noteret:

..
 16/3 *1 dag at skære rør*
 4/4 *½ dag med at stable brænde*
 17/4 *1 dag at stænge humle*
 24/4 *½ dag at grave*
 ...
 7/8 *1 dag at høste*
 8/8 *1 dag at sulte sammen (sætte sammen)*
 3/9 *1 dag at tærsk*

Han registrerer, hvor mange læs korn og andet, de kører hjem fra markerne. Der er flest læs rug, men hvede, byg, havre og blandingskorn følger derefter. Byggen er den seksradede. Nogle år er der også ærter og urtehavre (havre med ærter og vikker).

Han noterer også, hvor mange tønder korn, der er kommet ud af afgrøderne.

År	Tønder høstet	Tønder udsæd	Fold
1891	347		
1892	358		
1893	281		
1894	309		
1895	326		
1896	358		
1897	371		
1898	320	26,5	12,1
1899	327	27,1	12,1
1900	301	26,4	11,4
1901	339	ca. 27,5	ca. 12,3

Tallene før 1895 må Peter have skrevet af. Da han kommer til i 1895, kan man også se udbyttet af de enkelte kornsorter. Senere skriver han også udsædmængderne ind i lommebogen. Vi kan så danne os et billede af, hvor mange fold der er høstet omkring århundredeskiftet. Foldudbyttet varierer mellem 10 og knap 19 fold, med et gennemsnit omkring 12. Altså omkring tre gange så meget, som Anders Hansen og dobbelt så meget, som Ole Andersen høstede i sin tid.

I 1900 noterer han, hvordan han indstiller radsåmaskinen til de forskellige korn- og frøsorter. I haven er der en del pæretræer med nok så eksotiske navne. Peter skriver pæresorter ned: "Det Træ øvre i den øverste Have hedder Beur-ré de Hardenpont. Det mod den lille Toft hedder Bonne Louise de Avranches. Det lille i den nederste Have ved Renden Dayenné de Juil-

let. Det andet hedder Graapære. De to Pæretræer længst mod Øst er Carmen, og de to længst mod vest er Grev Moltke".

I foråret 1897 tager tre hopper, hver to gange, en tur til Asperup for at blive bedækket. Fra 1895 følger han nøje, hvornår søerne bliver løbet og køerne bedækket. Køerne har navne: Dvær, Lydda, Nederballe, Potte, Lavben, Madam Olsen, Lundsbjerg, Stritpot, Freya, Dagmar og Gyldenkrone.

Man ser også, at køerne har fået noget at leve af. I 1895 køber Peter kraftfoder for 345 kr. og 90 øre. Det er sojakager, melassefoder, bomuldsfrøkager m.v. Han køber også kunstgødning i ca. 1898 for 66,25 kr.

Han bliver andelshaver i Kolding Andelssvineslagteri. I 1899 leverer han grise til Kolding og får 25,22 kr. i overskud. Han omtaler ikke, hvad der sker med mælken. Det kan være, det er fordi, det er svigermor Abelones gebet på det lille gårdmejeri.

Den 1. januar 1904 gør han heste- og kreaturholdet op i antal og kroner:

4 heste, 1 to års og 2 et års plage	3750
12 malkekøer, 2 tyre og 8 kvier og kalve.	3170
6 får og 1 vædder.	175
1 fedeso, 2 grisesøer og 6 store grise på godt 100 pund/stykket.	330
Ca. 200 tønder korn på loftet a 8 kr.	1600

I alt 9025

Kommissionen beslutter at sælge fæstegårdene. Flere bønder havde inden da henvendt sig til Hindsgavl for at købe deres gårde, men havde fået afslag. Nu går det hurtigt.

I 1912 bliver der på gård nr. 6 gennemført en syns- og skønsforretning, der skal bruges til at fastsætte en pris på gården. Stuehuset er tidligere beskrevet. Omkring 1900 er stråtaget på stuehuset skiftet ud med stentag.

I 1912 er der som i 1904 fire heste, alle hopper, og en plag på to år. Der er en beslået færdselsvogn og to arbejdsvogne med tilbehør, en jernplov og to danske harver alle med tilbehør.

Der er for- og bagreb til vognene og seletøj til fem heste. Alt dette opgøres til 1473 kr.

Der indgår kun den besætning og det inventar m.v., som tilhører Hindsgavl. Antallet af køer, grise, får, høns og gæs er fæsterens ejendom og opgøres derfor ikke.

Prisen på gården bliver derefter fastsat til 25.000 kr., men det bliver ikke Peter Jeppesen navn, der kommer på skødet. Han dør den 14. februar 1913. Der er nu to enker på gården. Den yngste, Ane Jeppesen, får i 1914 skøde på gården, som hendes slægt har drevet som fæstegård siden 1774. Alle afgifter til Stamhuset Hindsgavl bortfalder. I stedet for får Hindsgavl en panteobligation på 21.800 kr., som Ane fra 11. juni 1914 skal betale renter på fire procent pro anno af. Resten af købesummen bliver berigtiget med et kontant beløb på 3.200 kr. til Hindsgavl.

Fremover skal Ane hver år betale renter på 872 kr. til Hindsgavl. Det er noget mere end det sidste års landgilde på 235,20 kr.

Hestegangen står stadig syd for sydlængen, men gården får indlagt jævnstrøm fra Røjle-Staurby Elektricitetsværk, der bliver oprettet i 1908. Gården er andelshaver fra starten og ligger inden for de ca. tre km, som man kan transmittere jævnstrøm. Derefter kan elektriske pærer lyse op i stald og stue, og elkraft erstatte hestekraft fra hestegangen, når hak-kelsemaskinen og tærskværket kører.

Enke på aftægt

Samtidig med selvejet bliver der lavet en aftægtskontrakt, der sikrer en tilværelse for Abelone, nu hvor hun har overdraget til datteren "al den tidligere på Gaarden værende mig tilhørende Besætning og Inventarium af alle Slags samt alt mit Indbo og Løsøre".

Aftægtskontrakten beskriver detaljeret de ydelser, hun skal have, så længe hun lever. Det drejer sig om fri husly i gården, mad, klæder, lys og varme, vask og renlighed – kort sagt alt til livets nødtørft. Og det skal være af samme standard, som den nye gårdejerske lever med sin familie. Det noteres, at datteren skal yde fornøden pleje og opvartning. Datteren skal hente læge og betale lægeløn og medicin. Hun skal også stille et køretøj til hendes rådighed, når hun måtte ønske det, dog ikke i den travle sæde- og høstetid.

Abelone forbeholder sig ret til at bo på et værelse med kakkellov i gårdens stuehus, hvortil hun kan udtage sig møbler, seng og sengeklæder, som datteren skal vedligeholde og forny. Hun kan forlange, at datteren bringer mad og drikke til hende på værelset, ligesom hun også skal sørge for ildebrændsel til kakkellovnen.

Ane og Peter ca. 1910. (Foto: Historiens Hus i Middelfart, foræret af Kaj Skovgaard Jeppesen)

Hun forbeholder sig til enhver tid fri og uhindret adgang overalt i gården, dens haver og marker. Når hun dør, skal datteren give hende en "hæderlig og anstændig Begravelse efter egnens Skik og Brug, men som Vederlag herfor skal alt, hvad jeg måtte efterlade mig tilfalde hende som Ejendom". Der er regler om, hvad der skal ske, hvis datteren afhænder gården eller dør, før moren dør. Hvis det sker, og moren vil fraflytte gården, må hun tage med det løsøre, hun har brug for, og gårdens ejer skal i stedet for aftægt betale 500 kr. om året. Aftægtskontrakten slutter med, at datteren som sikkerhed for kontraktens opfyldelse giver sin mor prioritet og panteret i gården efter førsteprioriteten på 21.800 kr. til Stamhuset Hindsgavl. Aftægten ansættes til en årlig værdi på 500 kr., som kapitaliseret udgør en værdi på 5.000 kr. Begravelsen ansættes til 200 kr. og løsøre til et beløb, som ikke er skrevet ned. Mor og datter skriver under. Abalone bor på gården, til hun dør den 30. december 1917 knap 86 år gammel, 48 år efter sin mand.

Igen er der krig i Europa. Første Verdenskrig, som Danmark holder sig udenfor. Landsbrugseksporten falder drastisk, og landbrugsproduktionen går ned. Den krise har de også klaret på gård nr. 6. I de to første årtier af 1900-tallet er de to børn, Albert og Otto, vokset op, gået i skolen hos lærer Lars Larsen og begyndt at arbejde og uddanne sig til landmænd.

Klar til at køre i kirke ca. 1922. Fra venstre: en karl, Albert, Otto, en ung pige, Marius (bestyrer), Ane og to damer i vognen.
(Foto: Historiens Hus i Middelfart, foræret af Kaj Skovgaard Jeppesen)

Negerbørn i Staurby

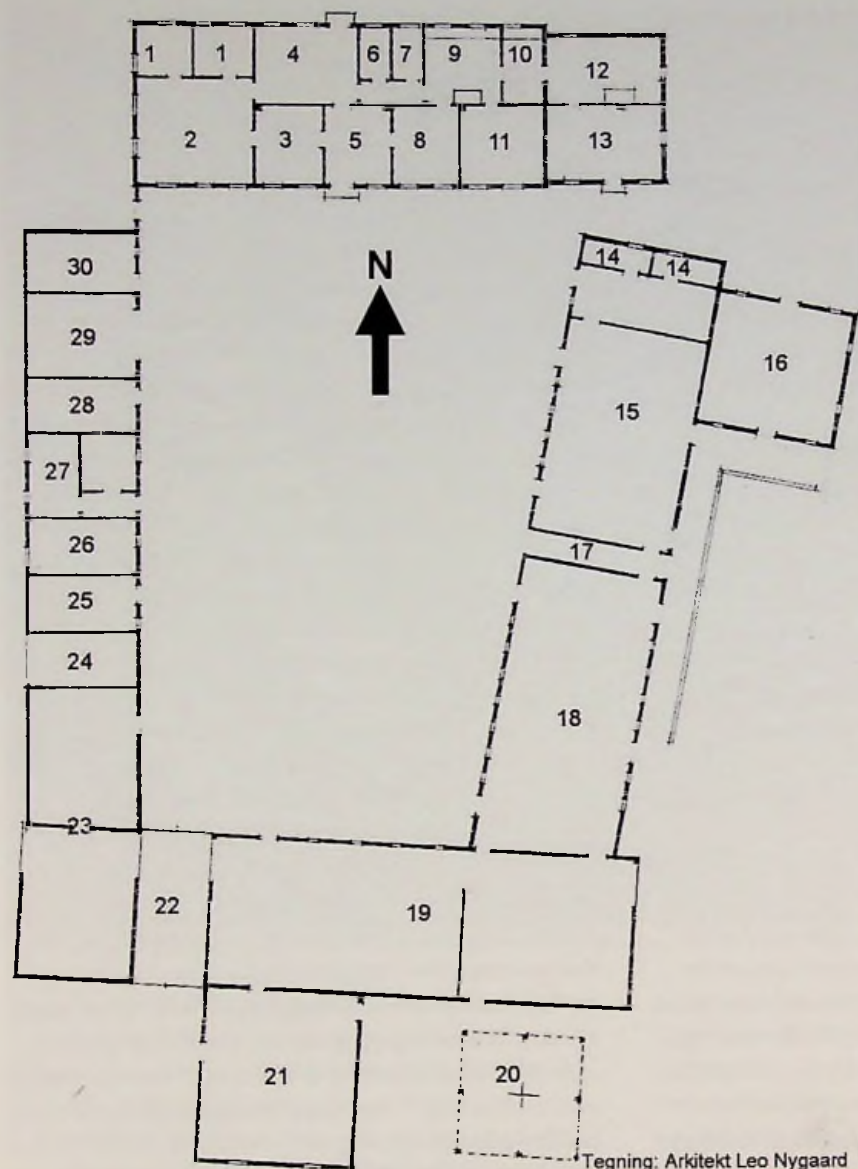
Billedet her er taget en sommerdag i haven ca. 1911. I baggrunden Ane og Peter. Den stående mand i hvid jakke er en bestyrer. De to børn foran er Albert og Otto. De to øvrige børn hedder Victor Cornelins og Alberta (siddende på bænken). Kvinden og manden til højre er ukendte. Victor og Alberta er efterkommere af negerslaver på de dansk vestindiske øer. De kom til Danmark i 1905 for at blive udstillet på en koloniudstilling i Tivoli i København. De skulle indgå i interiøret sammen med øernes handelsvarer, negerhytter,

palmer, 20 sorte vestindiske grise, en himmelseng med moskitonet, plancher og tegninger fra den eksotiske koloni. De endte med at blive placeret i et bur, for Victor kunne finde på at spytte på nærgående tilskuere, og der opstod rygter om, at de var menneskeædere. De blev i København og kom i skole på Det kongelige Vajsenhus' skole, og københavnske familier tog sig af børnene. I sommerferier kom børnene på landet. Alberta holdt sommerferie hos Ane og Peter i 1910-12, og Victor var på besøg, da billedet blev taget. Ifølge

Kaj Skovgaard Jeppesen kom Victor flere gange på gården senere. Antagelig er det Peters kontakter i kirkelige bevægelser, der har ført Alberta til Staurby. Omkring århundredeskiftet var der i missionskredse opmærksomhed på adopterede børn fra Indien og Afrika. Der blev skrevet om det i bladene og holdt foredrag om det i landets missionshuse. Alberta havde det svært og døde som 15-årig af tuberkulose. Victor blev lærer, viceskoleinspektør og musikskoleleder i Nakskov samt en kendt foredragsholder. (Foto: Historiens Hus i Middelfart, foræret af Kaj Skovgaard Jeppesen).

Gård nr. 6 1912

Indretning 1912. Det ny stuehus blev bygget i 1876, hvor også tvillingegårdene blev adskilt, så gård nr. 6 fik hele vestlængen. Grisehuset er nybygget i 1911. Gårdspladsen er brolagt. Haven ligger nord for stuehuset. Den er indhegnet og forsynet med en del frugttræer.

- 1 Gæsteværelser
- 2 Stue
- 3 Stue
- 4 Stue
- 5 Entre
- 6 Spisekammer
- 7 Pige-kammer
- 8 Dagligstue
- 9 Køkken
- 10 Opvaskerum
- 11 Sovekammer
- 12 Bryggers med ovn og brønd/pumpe
- 13 Vaskehus
- 14 To kamre
- 15 Hestestald med plads til syv heste og følboks
- 16 Nybygget svinestald
- 17 Gennemgang
- 18 Kostald med plads til 20 kreaturer
- 19 Ladebygning (lo og korngulv) med roe-hus mod øst
- 20 Hestegang, bygget da gården fik lærskeværk, før 1876
- 21 Korngulv, tilbygning 1876
- 22 Indgangs-port
- 23 Korngulv
- 24 Vogn-port
- 25 Høns-ehus
- 26 Korngulv
- 27 Karlekammer
- 28 Høgehus
- 29 Vogn-port
- 30 Brænde-hus

Otto og Kirstine

Landbrugskrise og Anden Verdenskrig

Otto får en god og grundig landbrugsuddannelse. Han søger mod store gårde og bliver landvæsens-elev. Han kommer på missionsk landbrugsskole i Haslev og bliver indført i de nyeste driftsformer. Han søger igen ud på de store gårde og bliver underforvalter på Holsteinsborg Gods på Sydsjælland. Her kan man i hans efterladte papirer se, hvordan han minutiøst noterer i protokoller, hvad karle og elever laver året igennem. Men der er brug for ham på gården i Staurby. Efter Peters død i 1913 har enken, Ane, drevet den videre. Den ældre søn Albert, der er født i 1897 tager mere og mere over og bestyrer gården frem til 1925. Da er Otto også klar til at rykke ind i stuehuset, for på Holsteinsborg er der en køn kokkepige, som sørger for maden til det store personalehold på godset. Hun hedder Kirstine Nielsen og er født i 1896 i Thorshøj mellem Hjørring og Frederikshavn. Hun har været på husholdningsskole og arbejdet i køkkenet på flere store gårde. Kirstine og Otto bliver gift i 1925, Otto er 23 år og Kirstine 29 år gammel. Albert får fire tønder land af gårdens jord i trekanten mellem Vejlbys- og Aulbyvejen øst for gården, og Otto overtager som ny bestyrer driften af gård nr. 6 eller Skovgaard, som den ved den lejlighed kommer til at hedde. Kirsten og Ottos søn, Kaj, har fået fortalt, at valget stod mellem det navn og Skovhavegaard. Om moren har fortalt sin søn om stævnemødet i Skovhaven 33 år tidligere vides ikke.

Staurby 1925

Ved folketællingen i 1925 opgøres befolkningstallet i Staurby til 388 mod 328 i 1901. Denne stigning på 60 personer skyldes, at der ved Skærbæk er bygget en del huse, som hører med til Staurby. Der er bygget et pænere kvarter, hvor der bor maskinmestre, bankfuldmægtige, driftsledere og skibsfører, men også en blikkenslager og en fyrbøder. I "det gamle" Staurby og de udflyttede gårde bor der 21 flere end i 1901. Denne fremgang ligger alene i antallet af børn på gårdene. På gårdene er der 196 personer på 23 gårde (tre af de oprindelige gårde er delt), eller 8,5 i gennemsnit. I landsbyen er der skole og smedje, og der er kommet en købmandsforretning i en del af smedje-bygningen. Der er en skrædder og en skomager. Som før bor der aftægtsfolk i både huse og på gårde, og på gårdene kaldes flere nu rentierer. Der er kun ganske få, der er registreret som værende på offentlig forsørgelse. På Skovgaard er Ane gårdejer og Otto er bestyrer. Kirstine er endnu ikke flyttet ind. De har to karle og en fodermester samt to piger. I 1927 forpagter Otto gården med mur og nagelfast inventar. Den opgøres stadig efter hartkorn til syv tønder hartkorn, 0 skæpper, 0 fjerdingkar og to album. Besætning og inventar bliver forpagterens ejendom. Han må drive gården, som han vil. Han skal vedligeholde bygningerne og betale renter af to lån i gården, nemlig af 21.800 kr. til Stamhuset Hindsgavl og 10.000 kr. til Nr. Aaby Sparekasse.

Kirstine og Otto med Egon og Kaj ca. 1930. (Foto: Historiens Hus i Middelfart, foræret af Kaj Skovgaard Jeppesen)

Han skal også betale de skatter, der påhviler ejendommen og indfri øvrige forpligtelser som ægtkørsel og indkvartering af soldater – gamle forpligtelser, som stadig hænger ved.

Enken får ret til at bebo den nye førstesal i stuehuset, så længe hun lever. Her er først i 1920'erne byg-

get en kvist på. En trappe fra entreen fører derop. Til venstre mod vest har Ane en stue og til højre et soveværelse. Der bliver i forpagtningsaftalen indført en detaljeret aftægtsaftale, der minder meget om den, der blev indgået med moren, Abelone, nogle år før. Hun få frit ophold på gården og skal

have halvdelen af ægpengene, dog mindst 300 kr. om året. Bliver Ane "ked af Opholdet på Gaarden", kan hun flytte, og forpagteren skal i stedet for det frie ophold betale 700 kr. om året. Endelig får Ane panteret til forpagterens besætning og inventar, hvis han misligholder aftalen. Forpagtningsaftalen underskrives også af Ottos kone: "Jeg underskrevne Kirstine Alexandra Jeppesen, født Nielsen, der er gift med Otto Jeppesen, tiltræder hermed foranstående Pantsætning med min Underskrift".

Kvinderne i Danmark fik stemme- og valgret til Rigsdagen i 1915.

Kirstine og Otto får to drenge. Kaj bliver født i 1928 og Egon i 1933. Da der bliver indlagt elektricitet, bliver hestegangen overflødig og fjernes. På den ledige plads bliver der bygget et roehus som en lav forlængelse af østdængen, samtidig udvides kostalden. Fra en vogn kan man med en greb kaste roerne ind gennem en åbning i taget. Inde i roehuset bliver roerne raspet eller skåret i stykke, inden de med en trillebør køres ind til kreaturerne ved siden af. Der bliver også bygget et redskabshus ved siden af.

Landbrugskrisen

I 1930'erne er der igen krise. Hele verden oplever en økonomisk nedtur, som også rammer landbruget og Staurby Skovgaard.

- Far sagde, der var smalkost i 30'erne, husker sønnen Kaj, men han har ingen erindring om, hvordan det kom til udtryk. Han har ikke manglet noget. Men han har senere set, at afregningspriserne var lave.

Kaj kan huske, hvordan gården bliver drevet i slutningen af 1930'erne: På markerne bliver der dyrket korn, mest byg, hvede og havre. Han mener, at fold-

udbyttet på korn har ligget på 15-25. Der er græs til køerne og roer til kreaturer og heste. Det er stadig almindeligt, at jorden ligger brak hvert 6., 7. eller 8. år. I to rækker i kostalden står der 16-17 køer, næsten alle af rød dansk malkerace, hvis mælk bliver kørt til Middelfart Mejeri. Der er kalve. Tyrekalvene bliver fedet op og solgt. Kviekalvene bliver "lagt til" og indgår i besætninger som malkekøer eller bliver solgt som kvier.

Der er to spand heste og en, som bliver brugt i grusgraven. De er alle hopper, derfor er der ofte en plag og et føl, som bliver solgt. Grisebesætningen er mere beskeden. Der er to-tre søer, og smågrisene bliver fedet op og solgt til slagteriet i Kolding. Og så er der høns, som er det husdyr, der er flest af. 300-400 fylder hønsehuset i vestlængen og hønsegården vest for længen, og de lægger mange æg. Grusgraven, der ligger i en vestre ende af marken lige nord for mergelgraven, er også en indtægtskilde. Her arbejder en mand og den ene hest. Selve gravearbejdet foregår med håndkraft. Hesten trækker vognen. Gruset bliver kastet op på et sold, der sorterer gruset. Otto har startet grusgraven, da han overtog driften midt i 1920'erne, og den ophører en gang i 1950'erne.

Der er to-tre karle og en pige på gården.

Stuehuset og husholdningen er Kirstines domæne som husmor. Der skal mad på bordet hver dag. Gøres rent og vaskes. Når der skal vaskes storvask, bliver der tændt op i gruekedlen. Der bliver slagtet til jul og brygget øl. Otto kører byg til brænding på Middelfart Bryggeri. De brændte kærner bliver knækket i kværnen, inden de kommer i det store trækvar, hvor kogende vand fra gruekedlen bliver hældt over byg, humle og malt.

Ny gårdejer og mere aftægt

I 1936 bliver 38-årige Otto gårdejer. Hans mor er nu blevet 68 år, og det er tid til et egentligt generationsskifte. Endelig er der igen en mandlig gårdmand efter enker som gårdmænd i 67 år. Han overtager gården – fortsat opgjort efter hartkorn nu seks tønder hartkorn, tre skæpper, et fjerdingkar og 1 ¼ album – for 47.000 kr., og købesummen bliver berigtiget ved, at han overtager gælden på 21.800 kr. til Stamhuset Hindsgavl, et lån på 10.000 kr. i Vends m.fl. Herreders Landbo- Spare- og Lånekasse i Nr. Aaby og en kassekredit på 9.000 kr. i Spare- og Lånekassen for Middelfart og Omegn. Endelig gøres værdien af aftægtskontrakten op til et beløb på 7.000 kr.

Selve aftægtskontrakten indgår i skødet. Indholdet er stort set det samme, som fremgår af forpagtningsaftalen fra 1927. Hun får, så længe hun lever, fri-bolig i to stuer på stuehusets første sal og sammen med gårdens ejer og dennes familie føde, lys og varme, vask og renlighed. Kort sagt alt, hvad der hører til livets ophold – nu dog med undtagelse af klæder og fodtøj – ”lige så godt som Ejendommens Ejer med Familie selv nyder det, og som det for Gud og Mennesker kan forsvares”.

Hun skal have ret til ved spisetiderne at fordre madden serveret på værelset, såfremt hun ikke ønsker at nyde måltiderne ved ejerens bord. Hun skal i øvrigt have fri adgang og ret til at benytte køkkenet og komfuret. Hun skal til enhver tid have fri og uhindret adgang til gårdens bygninger, have og mark, samt ret til af havens urter og frugter at tage, hvad hun måtte ønske og behøver, dog kun til eget brug.

I tilfælde af sygdom og svagelighed skal gårdens

Ane ca. 1930. I 1936 sælger hun gården til sin søn, Otto, og afslutter en periode på 67 år med kvinder som ”gårdmænd”. (Foto: Historiens Hus i Middelfart, foræret af Kaj Skovgaard Jeppesen)

ejer yde hende en god og omhyggelig pleje, men nu er udgifter til læge og medicin ham uvedkommende.

Der er fortsat regler om genhusning i tilfælde af brand, og hvis hun ønsker at fraflytte ejendommen, skal gårdens ejer i stedet for de samtlige af for-nævnte ydelser betale 700 kr. årligt, så længe hun er i live.

Til sikkerhed for opfyldelse af aftægtsforpligtelserne giver ejeren sin moders panteret i gården med den kapitaliserede værdi på 7.000 kr.

Køberens hustru optræder med sin underskrift i skødet og aftægtsaftalen. Kirstine erklærer sig enig i foranstående skødes bestemmelser og meddeler sit samtykke til den skete pantsætning.

Både Otto og Kirstine underskriver skødet med aftægtsaftalen.

Organisationsmanden Otto Jeppesen

Otto er en dygtig landmand, men det er som organisationsmand i landbrug og andelsbevægelse, han rigtigt udfolder sig. Han kommer i bestyrelsen for den lokale ægcentral i Vejlbj Sogn. Centralen opsamler æg fra områdets leverandører, som sælger deres overskydende æg. De fleste er små ægproducenter, som har lidt at sælge. Senere i 1936 bliver han formand for ægcentralen med bl.a. den opgave at stå for afregning til leverandørerne. Der er seks-syv opsamlere, og de kommer en gang om ugen til formanden på Skovgaard og får penge til leverandørerne for forrige uges levering. Otto har forinden hentet ugens udbetaling i banken i Middelfart. Han får bil engang i 1930'erne, en Chevrolet 28 med kaleche, men under krigen bliver den klodset op, og han må tage cyklen. Kaj husker, at faren havde en tegnebog med plads til mange sedler.

Otto engagerer sig også i den lokale brugsforening i Vejlbj og er dens formand i en årrække. Det fører ham videre ind i FDB, hvor han bliver medlem af repræsentantskabet. Han bliver også i 1934 formand for Middelfart Leverandørforening, der leverer mælk til det privatejede Middelfart Mejeri.

Han bliver lokal forsikringsmand hos andelsselskabet Mejeriernes og Landbrugets Ulykkesforsikring og tegner forsikringer og betjener områdets kunder. Her kommer han også med i selskabets landsledelse.

Otto Jeppesen taler på DAÆ delegeretmøde i 1969. (Foto: Bogen fra Danæg kom først, 1995)

Men det er i ægsektoren, han lægger flest kræfter. I 1950 kommer han i bestyrelsen for Dansk Andels Ægeksport og er formand fra 1961 til 1971. Denne post fører ham ind i Landbrugsraadets præsidium. Otto er ofte væk i flere dage til møder især i København, og når han er hjemme, kommer der mange gæster på Skovgaard. Når der er møder i landbrugsorganisationer og andelsbevægelsen på Andelsskolen eller på Hindsgavl Slot, er der tit indlagt ekskursioner til en gård, og det bliver ofte Skovgaard. Gæstebogen fra sidst i 1940'erne til 1970 viser besøgende fra mange lande verden over: Storbritannien, Tyskland, flere arabiske lande og Filippinerne. Gæsterne får ofte mad og drikke, og så udfolder Kirstine sin madkunst i Skovgaardens køkken. Sønnen Kaj kører tit sin far til banegården i Middelfart. Han husker en speciel køretur til banegården et af de sidste krigsår. Turen begynder med, at han spænder en hest for jumben. Først kører de til Middelfart Sparekasse, hvor faren hæver et større beløb. Så kører de videre til banegården, hvor faren tager toget til København. Her opsøger han Hroar Basse Fønss for at betale den gamle gæld fra 1914 på 21.800 kr. Dermed er forbindelsen til det gamle herresæde, som i flere hundrede år har domineret landbolivet i Middelfartområdet og haft en overordnet indflydelse på bønderne på gård nr. 6 i Staurby, endelig brudt.

Anden Verdenskrig

Igen er der krig og ufred. Nazi-Tyskland besætter Danmark i 1940. Fra 1944 er der flere aktive modstandsfolk i Staurby. Lærer Erik Petersen er gruppeleder, og nabolandmand Niels Byskov Ovesen dybt involveret i modstandsbevægelsen og stiller sin gård til rådighed for modstandsbevægelsen i de sid-

ste krigsmåneder. Fra køkkenvinduet på Skovgaard kan de se, når frihedskæmperne om natten i deres varebiler kommer med våben, som engelske flyvere havde kastet ned med faldskærm. Erik Petersen vil gerne have sønnen, Kaj, med. Der er brug for en cykelordonnans til at holde øje med Nordvestfyn-jernbanen. Men det sætter far Otto en stopper for med en bemærkning om, at det er ikke for børn. 17-årige Kaj må nøjes med at pløje Niels Byskov Ovesens marker lige efter befrielsen i maj 1945. Denne havde som frihedskæmper vigtigere ting at tage sig til end det traditionelle forårsarbejde på sin gård. Naboerne træder til og sørger for, at der bliver pløjet, harvet og sået, så han kan høste den følgende sommer. Efter krigen finder Kaj mange patronhylstre i Skovgaards grusgrav, som frihedskæmperne brugte som skydebane. I de første år efter befrielsen i 1945 er der varemangel. Mange forbrugsvarer bliver rationeret. Landet mangler valuta til at indføre udenlandske varer for. Sidst i 1940'erne begynder det at lysne lidt. På Skovgaard bliver der bygget et malkerum i det sydøstlige hjørne på gårdspladsen. Der bliver også opført to siloer til roetopensilage sydøst for den østre længe. I løbet af 1950'erne får sønnen, Kaj, en bestyrerrolle og inddrages i de mange beslutninger, som der skal træffes, da dansk landbrug indleder den største omstilling nogensinde. Det vender vi tilbage til. Den 1. december 1949 dør Ane, 81 år gammel.

Kirsten og Kaj

Mekanisering og specialisering

Da Kaj går ud af skolen i 1942 efter syv års skolegang i Staurby Skole hos lærer Erik Petersen, er han ikke i tvivl om, at han skal være landmand. Det ligger ligesom i blodet, at han skal være næste generation på Skovgaard, som han selv udtrykker det. Han arbejder hjemme som karl i fire år til 1946. Men så må faren fæste en karl, for først tager Kaj plads et år på herregården Eskildstrup under Bregentved, hvor forpagteren hedder Krarup. Det er samme mand, som godt 20 år tidligere var forpagter på Holsteinsborg, da Kajs far var landvæsenselev dér. I vinteren 1948/49 er Kaj elev på Haslev Højskole. Derefter går turen til Livgarden, hvor han i et år aftjener sin værnepligt. I det følgende halve år tjener han på en gård i Skærbæk i Sønderjylland for at have et år på en gård i Snave ved Dreslette ved Assens.

Her træffer han Kirsten fra nabogården, godt nok lidt ad en omvej gennem KFUM & K, og de to bliver kærestes. Efter Snave-tiden arbejder han hjemme i et år, inden han i vinteren 1952/53 afslutter sin landbrugsuddannelse på Hammerum Landbrugsskole ved Herning. Fra 1953 arbejder han hjemme på Skovgaard. I 1954 forpagter han naboejendommen, gård nr. 7, på godt 40 tønder land, som drives sammen med Skovgaard.

Kaj og Kirsten bliver gift i 1957. De flytter ind i det nybyggede "aftægtshus" lige syd for gården. Kirsten har været elev på Hoptrup Højskole i Sønderjylland og på husholdningsskole i Haslev. Med hende er nye tider på vej ind på Skovgaard. Hun vil ikke være

Kaj og Kirsten Skovgaard Jeppesen med Ulla og nydøbte Peter 1961. (Foto: Udlånt af Kirsten Skovgaard Jeppesen)

traditionel landhusmor. Hun var gået i gang med at uddanne sig til sygeplejerske, men dropper det og bliver i stedet lægesekretær. Hun vil tjene sine egne penge og bruge dem, som hun selv siger.

Parret får to børn, Ulla i 1958 og Peter i 1961. Mens børnene er små, er Kirsten hjemmearbejdende, men da de bliver større, genoptager hun sit arbejde som lægesekretær i Nr. Aaby og senere i Fredericia. Siden Kirsten er flyttet ind i stuehuset, har der ikke

Kaj Skovgaard Jeppesen ca. 1955. (Foto: Udlånt af Kirsten Skovgaard Jeppesen)

været ansat unge piger på Skovgaard. Til gengæld er der kommet alle de hjælpemidler, der kendetegner et moderne hjem.

Kajs selvstændige landmandsliv begynder i en tid med grøde og optimisme i luften. Der skal genopbygges efter anden verdenskrig, og der skal pustes liv i økonomien i den vestlige verden. Et af de vigtigste midler er den storstilede Marshallhjælp fra USA. Den gør det blandt andet muligt for danske landmænd at købe landbrugsmaskiner i udlandet.

Den første Ferguson

1953 gennemfører Otto og Kaj den første epokegørende investering på Skovgaard. Far og søn kører i den grå Austin, som nogle år efter krigen har erstattet Chrevolet'en, over Lillebæltsbroen og videre til et landbrugsmaskinfirma på Vejlevej i Fredericia. Her køber de en lille grå Ferguson med en to-furet 14 tommer plov.

Faren synes, det er nok med en tolv tommers plov, som jo også er billigere. Men sønnike har argumenterne i orden:

- Du kan jo nok se, at en 14 tommers kommer mere hen midt for traktoren, så traktoren bedre kan bruge begge hjul til at trække.

Det kan faren godt se, og han må trække endnu et par sedler op af tegnebogen, da regningen skal betales. 13.500 kr. lyder den på.

Traktor og plov bliver dagen efter kørt til Staurby på en lastbil. Kaj kan næsten ikke vente på, at den skal komme.

- Det var bare lækkert at sidde på den traktor, selv om den havde et jernsæde, husker Kaj. Det blev gjort mere behageligt med en sæk med noget halm i.

Peter Hansen: Pløjemanden vender, 1900-02. (Foto: Faaborg Museum for fynsk Malerkunst)

Traktoren betyder, at de fire belgierhopper og den enlige røde frederiksborghest bliver arbejdsløse og solgt. De køber også en stubharve og en almindelig letharve. McCormick-selvbinderen bliver ændret, så Ferguson'en også kan trække den. Nogle år senere kommer der kraftoverføring via traktoren. Såmaskinen bliver også lavet om. Alt det ordner Hans Jørgensen, smeden overfor.

Selv om den unge landmand på Skovgaard med liv og sjæl går op i moderniseringen, giver det også anledning til eftertanke. I dag siger han:

- Jeg var jo uddannet til at arbejde med heste. Det var dejligt f.eks. at pløje og gå at holde på de to håndtag. Vi havde tømmen skråt over hovedet, den gik ned under armen i den ene side og lå på skulderen på den anden, så tømmen ville ryge over hovedet, hvis der skete noget med hestene. Det var simpelthen bare dejligt at gå dér og pløje.

Ferguson på gårdspladsen 1953. I baggrunden til højre ses malkekurummet og foran det vandtruget, hvori årstallet 1822 er mejslet. Der er stadig stråtag på sydlængen. (Foto: Historiens Hus i Middelfart, foræret af Kaj Skovgaard Jeppesen)

Den ene hest gik nede i furen og den anden oppe på land, som man kaldte det. Det gik bare af sig selv.

- Så fik vi den to-furede plov bag en traktor. Nu blev det til noget i en fart. Det blev senere til fem-furede plove. Jo, så tænker jeg på mine tip-tip- oldefædre, der baksede med hjulplov af træ og med træhjul, kun selve plovskeret var af jern.

Selv om de hestetrukne plove blev forbedret, var det samme grundlæggende teknologi. Så kom Ferguson'en og revolutionerede det hele. Senere kom der større traktorer, større maskiner og flere maskiner i én, der harver, sår og tromler i én arbejds-gang.

Den travle høsttid

Kaj husker også høstarbejdet i de gode gamle dage, som for ham er tiden, inden mekaniseringen bryder løs. Han fortæller:

- Høsten var noget for sig selv. Da knoklede vi løs. Vi havde ekstra mandskab, også pigerne hjalp til, f.eks. når negene blev kørt hjem. Først høstede vi kornet med selvbinder. Negene blev sat i skokke (brugte det ord for en stak neg), hvor de tørrede. Når vejret var til det, kørte vi dem hjem. Vi gjorde fjælvognen bredere med et udlæg sat på, tre flækkede granstammer, hamret sammen, på hver side, og der kunne være meget mere korn i vognen. Negene blev lagt lag på lag på en bestemt facon. Det gjorde Christian Hansen, som ellers stod for grusgraven, hvor der blev gravet grus i fars tid. Han hjalp os med høsten i mange år. Han var rigtig dygtig til at lægge negene i lag. Det var vigtigt, at vognen var læsset rigtig og negene ikke skred ud, hvis vognen drejede eller kørte i ujævn terræn.

- Vi kørte fra skokke til skokke ude på marken.

Skovgaard med gård nr. 7 bagved 1960, hvor de to gårde drives sammen. Der er sket mange ændringer siden 1912. Stuehuset får først i 1920'erne sat en kvist på. I 1940'erne bliver der bygget malkeum i det sydvestre hjørne på gårdspladsen. I den østre ende af sydlængen et lavt roerhus sidst i 1920'erne, og hestegangshuset fjernet. I 1930 bliver det første maskinhus vest for sydlængen bygget. Der er kommet flere til. Der er bygget en ensilagesilo. Alle længer bortset fra vestlængen har fået fast tag. (Foto: Historiens Hus i Middelfart, foræret af Kaj Skovgaard Jeppesen)

Negene blev kastet op på vognen med en fork. Hestene gik selv. Vi sagde bare: Tje, tje. Så gik de til næste skok. Senere kom traktoren, hvor en stor dreng kørte frem.

- Så kørte vi hjem med kornlæssene og kastede med en fork negene gennem en luge ind i laden. Her stod to-tre stykker, som med en fork kastede negene hen til Christian, som også her lagde negene på plads i laden. Det var hårdt arbejde.

- Inden høst havde vi tærsket det sidste korn, så der var plads til det nye korn, som skulle bruges til at fodre med. Noget korn blev tærsket med det samme. Halmen kom op på loftet over staldene. En del spiste kørne, og noget blev brugt til strøelse til husdyrene. Avnerne fra tærskværket blev brugt til strøelse. Kornet malede vi i kværnen, og det blev til grut, som var foder til grisene og kørne. Køerne fik også kraftfoder, sojakager og solsikkekager for at give mere mælk. Om vinteren tærskede vi resten af kornet. Det meste korn brugte vi selv, resten solgte vi til Fyns Andel og byttede til svinefoder.

Mekanisering og to gårde

Mekaniseringen fortsætter. I 1961 ruller en fem fods mejetærsker efter en ny Ferguson henover de modne kornmarker. Mekaniseringen betyder, at landsbyerne bliver affolket. På Skovgaard og den forpagtede nabogård er der først i 1960'erne kun en stor dreng på 15-16 år som karl ud over Kaj og hans far.

I 1964 køber Kaj gården af sin far og flytter sammen med Kirsten ind i stuehuset. Otto og Kirstine indtager aftægtshuset ved siden af, som Kaj ejer. Prisen for Skovgaard bliver 160.000 kr. – samme beløb som ejendomsskylden. I handlen indgår en aftægtsaftale, som er nedskrevet i skødet. Otto og Kirstine

Fåsten 1953, nu med Ferguson som trækraft. Kaj står i midten på kornlæsset. (Foto: Historiens Hus i Middelfart, foræret af Kaj Skovgaard Jøhhesen)

får livsvarigt fri bolig i huset. Den årlige værdi sættes til 1900 kr., som kapitaliseret udgør 21.774 kr. De 1900 kr. er skattepligtige, men det beløb bliver nedsat efter en forhandling med skattevæsenet. Køber skal også levere nogle naturalieydelser: to gange årligt en halv gris og dagligt en liter sødmælk. Værdien heraf ansættes til 500 kr. om året.

I 1966 køber han gård nr. 7 for ejendomsskyldværdien på 175.000 kr. De to gårde, nr. 6 og 7, som blev adskilt i 1719, er blevet bragt sammen med samme ejer.

Velfærdsdanmark er godt på vej med folkepension og mange sociale ydelser, men aftægtsordningerne lever videre, om end ydelserne er beskedne. Vi har også fået et skattevæsen, som skal skaffe mange penge til de offentlige kasser.

Otto og Kirstine bor i huset og nyder pensionisttilværelsen. Kirstine dør i 1974 80 år gammel, og Otto i 1985 næsten 83 år gammel.

Kajs bror, Egon, bliver uddannet i postvæsenet og bliver postkontrollør i Odense, hvor han bor som pensionist.

I de følgende år driver Kaj et landbrug på godt 80 tønder land, nemlig Skovgaard og gård nr. 7. I perioder har han mere jord, som han har forpagtet. I Skovgaards kostald er der 17 malkekøer. Mælken bliver leveret til Middelfart Mejeri. Desuden er der kalve og kvier. I gård nr. 7 holder ca. 30 grise-

søer til. Stalden her bliver moderniseret, da Kaj køber gården i 1966. Pattegrisene bliver fragtet over i Skovgaards svinestald, hvor de bliver fedet op, inden de bliver solgt til Andelssvineslagteriet i Kolding. Hønsene er blevet til en lille flok, der forsyner husholdningen med æg og en kyllingesteg indimellem.

Hovedafgrøderne på markerne er byg, hvede og vinterraps. I de første tre år dyrker Kaj sukkerroer, som bliver leveret til en fabrik i Sverige. Der er desuden arealer med foderroer og græs, så længe der er køer på gården. Udbyttet i fold er nu steget til mellem 25 og 30. Brakmarker er nu historie.

Landmandsliv

I dag tænker Kaj tilbage på sit landmandsliv. Han er vokset op med køer, som har været gårdens hovedindtægt, og som har styret dagens gang på Staurby Skovgaard.

Med køer i stalden skal folk tidligt op. Mælkejungerne skal stå ude ved vejen kl. seks. Om sommeren er det ud af fjerene kl. 4.30. Køerne går ude på græsmarken. De skal ind i stalden og malkes. Mælken bliver hældt i junger, som bliver kørt ud til vejen på en lille vogn. Hanse hedder manden, der med en lastbil henter mælken. Han kommer præcis kl. seks. Selv om de går meget op i at være klar med mælken, kan Hanse dog overtales til at køre forbi og tage jungerne med på hjemturen. Så bliver det lettere, da de engang sidst i 1950'erne får malkemaskine og køletank. Mælken bliver fortsat af maskiner malket ud i spande, som nu bliver hældt i en køletank. Mælkebilen kommer på et senere tidspunkt og suger mælken op i den store tank.

Når de er færdige med at malke, skal dyrene fodres, og der skal muges ud med skovl og trillebør. I som-

merhalvåret skal køerne tilbage til græsmarken. De skal over Strib Landevej. En dreng eller karl stiller sig op ved vejen for at standse biler og anden trafik. Køerne går stille og roligt begge veje. De er vant til den tur.

Derefter står den på markarbejde efter årstiden. Om foråret er der travlhed med at harve og så. Høsten er den anden højsæson. Hver forsommer skal gården kalkes. Det sorte træværk stolpes af – males. Efter høst bliver marken stubkultiveret og pløjet samt vintersæd sået.

Kaj Skovgaard Jeppesen ca. 2008 (Foto: udlånt af Kirsten Jeppesen)

Skovgaard og gård nr. 7, nu slået sammen, 1983. Stuehus renoveret i ca. 1980. (Foto: Historiens Hus i Middelfart, foræret af Kay Skovgaard Jeppesen)

Ved firetiden om eftermiddagen skal køerne hjem i stalden til malkning. To timer senere er dagens normale arbejde slut. Der er faste spisetider. Kl. syv morgenmad, kl. 12 varm middagsmad og kl. seks aftensmad (brød og pålæg). Der er 1½ times middagspause, en rest fra den tid, hvor hestene, som skulle fodres og hvile – ja, og mennesker, der har været tidligt oppe, trænger også til en middagslur. To gange har Kaj oplevet den frygtede og smitsomme kvægsygdom, mund- og klovsyge. Begge gange som epidemier, der afsondrer Staurby – og mange andre områder – fysisk fra omverdenen i en periode. Kreaturerne overlever, men bliver svækket og giver mindre mælk og bliver udskiftet i de nærmeste år. Senere bliver sygdomsramte besætninger slået ned.

Mod nutiden

Sidst i 1960'erne bliver marken skåret over af endnu en ny vej over Fyn, motorvejen, som indvies i 1971 sammen med den nye bro over Lillebælt. Biler er blevet hvermandseje, og lastbiler har taget varer fra toge og skibe. Man skal hurtigt komme rundt i Danmark med mennesker og varer. I Staurby betyder den nye vej, at købmanden og smeden på sydvest-hjørnet af Middelfartvej og Strib Landevej lukker. Bygningen står i vejen for vejen.

Den 1. januar 1973 bliver Danmark medlem af EF, og i efteråret begynder oliepriserne at stige voldsomt. Vi får den første oliekrise i landet, der afslutter en række økonomisk gode år i de glade 60'ere. Vi får en stigende arbejdsløshed i de kommende mange år.

Det år, 1973, tager Kaj en stor beslutning. Han sælger køerne, som kræver meget arbejde hver dag

alle ugens dage. Karlen gennem tre år skal videre og rejser. Det afgør sagen. Kaj laver kostalden om til grise-stald. Skovgaard bliver som mange andre gårde til en gård med grise i staldene og med byg og hvede på markerne. Indimellem med en specialafgrøde som raps eller konservesærter. Svinestaldene er blevet moderniseret, mest markant med udmugningsanlæg i 1978. Maskinhuset udvides igen. Vestlængen bliver revet ned i ca. 1980. Også gård nr. 7 bliver renoveret. Sådan driver Kaj stort set ene mand Skovgaard frem til 1995. Han kan glæde sig over, at høstudbyttet i hans aktive landmandstid fra 1950 til 1995 er steget fra ca. 25-30 fold til op til 40 fold for byg og 50 fold for hvede – takket være bedre sorter, sygdomsbekæmpelse og optimal gødning.

I 1995 er næste generation klar til at overtage Skovgaard. Kirsten og Kaj sælger gården, som også omfatter gård nr. 7, til sønnen Peter og svigerdatteren Helle Mortensen for 1.750.000 kr. – samme beløb som ejendomsskylden. Noget af en værdistigning fra 1914-købesummen på 21.800 kr.

Igen er der en aftale om aftægt. Køber yder sælger og dennes hustru bolig i ejendommens stuehus, og værdien sættes til 20.000 kr. årligt. Kapitaliseret er beløbet 243.600 kr., som indgår i salgsprisen. Men nu er der ingen aftaler om naturalieydelse. Som ved sidste handel er der diskussion med skattemyndighederne, som sætter det beløb, der skal betales skat af, op. Men Kaj tager turen til rådhuset i Middelfart med skødet i hånden, og stigningen bliver annulleret.

Datteren Ulla bliver lærer og er i dag efterskolelærer.

Efter 1995

Afvikling af landbruget

Helle og Peter driver gården og bor i stuehuset til den gamle gård nr. 7 med deres to børn, Kenneth og Morten. Jorden syd for motorvejen bliver solgt til Middelfart Kommune. Resten af landbrugsjorden bliver forpagtet ud.

Kaj og Kirsten bor i Skovgaards stuehus til 2005, hvor de flytter til aftægtshuset, som hidtil har været udlejet.

I 2006 bliver alle de gamle bygninger med undtagelse af gård nr. 7's vestlænge ud til Strib Landevej revet ned, og Helle og Peter bygger en villa og moderne maskin- og lagerhuse. Den 14. august 2010 dør Kaj Skovgaard Jepsen og bliver som sine forfædre på gården begravet på kirkegården i Vejlbj.

Af de oprindelige gårde i Staurby er der ingen, der drives med landbrug som hovederhverv. Jorden er solgt fra eller forpagtet ud. Det meste af Karensminde er blevet til Severin Kursuscenter (tidligere Andelsskolen), virksomheder og mange huse. Stensgaard til McDonald's, forretninger og virksomheder. På Guldbjerggaard er der fodboldgolfbane, og på Christiansdals jord står et mondænt slot og eksklusivt ridecenter. Skovgaard, Søndergaard og Vestergaard er revet ned.

Middelfart Kommune har købt og byggemodnet meget Staurbyjord, herunder det stykke af Skovgaards jord syd for motorvejen. Erhvervs-

bygninger med skæve vinkler, beklædt med metal og glas nærmer sig den mere end 800 år gamle landsby. Den nærmeste virksomhed på Vestergaards jord bærer navnet Fiberline Composites. Snart vil andre virksomheder indtage de marker, som fæstegårdmand Anders Hansen – Kenneth og Mortens tip-tip-tip-oldefar – for over 200 år siden møjsommeligt pløjede med sin tunge hjulplov, hvis han og hans karle ikke skulle på hoveriarbejde på Hinds-gavl.

Indkørsel til Skovgaard 2010. Det er en modernisering af indkørslen til gård nr. 7. Bindingsværket er bevaret, træet kan være genbrugt og være mere end 200 år gammelt. Den gamle bjælke med årstallet 1764 og forbogstaverne på gårdmanden og konen er muret ind i porten.

Kilder:

- Samtaler med Kaj Skovgaard Jeppesen, 2009-10.*
De Staurby Bønder, Harriet Hansen, Vendsårbogen 2001.
Staurby-gårdene 1660-1845, noter ved Harriet Hansen, Middelfart Byarkiv.
Fjelstedgården, Finn Stendal Pedersen, 1985.
Vestfynske fæstebønder, Karl Peder Pedersen, 1984.
Vejlby minder, virke og tro, Åge Petersen, 1972.
Vækkelsen i Vejlby, Louis Blauenfeldt, 1916.
Middelfart fra færgesby til broby, 1996 – s. 281.
Det danske landbrugs historie, bind 2, 3 og 4, 1988.
Degne og skoleholdere i Fyns Stift indtil 1814, K. Bang Mikkelsen, 1977.
Hindsgavl Godsarkiv (Landsarkivet i Odense/Middelfart Byarkiv): Fæstekontrakter 1774, 1818, 1853 med skønsberetning og aftægtskontrakt, jordebøger m.v.
Skifter 1818 og 1819.
Syns- og skønsberetning 1912.
Skøde 1914.
Forpagtningsaftale med aftægtskontrakt 1926.
Skøde med aftægtskontrakt 1936.
Peter Jeppesens notesbog 1895 til 1905.
Peter Jeppesens kærestebreve 1892.
Glimt fra Slægtens liv og virke, fortalt af Abelone Sørensen 1975.
Slægt og minder II ved Laurits Larsen 1947.
Folketællinger 1778 til 1925.
Kirkebøger Vejlby Sogn.
Otto Jeppesens levnedsskildring (hans udkast, som ikke blev færdigt).
Tingbøger.
Christiansdal – en fæstegård under Hindsgavl til 1912. Harriet Hansen, Journalen, årg. 12 nr. 1 2002.
Årbog for Historisk Samfund for Assens Amt 1922, Herregården og Stamhuset Hindsgavl, artikel af tidligere godsforvalter H. Hansen, Hindsgavl.
Vestfynske bønders ægtkørsel i 1864 af Poul Christensen, artikel i Bønnen nr. 2 2014.

Skovgaards beboere siden 1774

Anders Hansen
Født 17.03.1746,
død 16.03.1812

Ane Kirstine Olsdatter
Født/døbt 12.11.1747,
død 07.05.1818

Maren (26.02.1775), Anne Marie (23.06.1776), Hans
(21.12.1777), Anders (17.10.1779), Anne (16.09.1781), Appolone
(11.07.1784) og Ole (04.10.1789)

Otto Jeppesen
Født 26.06.1902,
død 02.03.1985

Kirstine Jeppesen, født Nielsen
Født 18.03.1896,
død 18.10.1974

Kaj (01.07.1928) og Egon (20.05.1933)

Ole Andersen
Født 04.10.1789,
død 25.01.1838

Ane Kirstine Jørgensdatter,
født 24.08.1794,
død 19.05.1819
Maren Jørgensdatter
Født 05.06.1796,
død 14.03.1859

Anders Hansen Olsen (05.12.1816) og Jørgen Olsen (11.05.1819)

Kaj Skovgaard Jeppesen
Født 01.07.1928,
død 14.08.2010

Kirsten Skovgaard Jeppesen, født
Nielsen
Født 07.11.1934

Ulla (26.04. 1958) og Peter (14.11.1961)

Anders Hansen Olsen
Født 05.12.1819,
død 14.11.1869

Abelone Olsen
Født 18.02.1831,
død 30.12.1917

Ane Kirstine (22.05.1853), Johanne (08.12.1854), Maren Oline
(05.05.1861), Ole (14.08.1866) og Ane (05.08.1868). To børn døde
som helt små.

Peter Skovgaard Jeppesen
Født 14.11.1961

Helle Mortensen
Født 14.02.1958

Kenneth (11.06.1986) og Morten (22.09.1989)

Søren Peter Jeppesen
Født 28.05.1867,
død 14.02.1913

Ane Jeppesen, født Andersen
Født 05.08.1868,
død 01.12.1949

Albert (19.09.1897) og Otto (29.06.1902)

Poul Christensen er journalist og har efter pensionering beskæftiget sig med lokalhistorie. Han har skrevet mere end 40 artikler om, hvad der er sket i det nordvestfynske område gennem tiderne. De er bl.a. offentliggjort i Vendsårbogen og Bavn, Vejlby-Strib Lokalhistoriske Forenings blad, som han har været redaktør af siden 2010. Han har desuden skrevet flere personhistorier og jubilæumsskrifter, bl.a. Strib Vandværks historie 1911-2011.

Vejlby-Strib Lokalhistoriske Forening

blev stiftet i 1990 og har i dag 430 medlemmer. Foreningen udgiver Bavn, der kommer to gange om året til medlemmerne. Bavn er fyldt med historier, der levendegør, hvad der er sket i Vejlby-Strib området fra tidernes morgen til op mod nutiden.

Foreningen indbyder til tre foredrag om året. Emnerne er historiske og oftest med et lokalt islæt. Kontingentet er 45 kr. for enkeltmedlemmer uden postforsendelse (bor i den gamle Vejlby-Strib Kommune) og 70 for andre enkeltmedlemmer med postforsendelse og for par.

Medlemmer optages på telefon 6440 2836, Annette Radoor, e-mail: annettebargmann@hotmail.com

Bønderne på Staurby Skovgaard er en fortælling om 240 års lokalhistorie og landboliv fortalt gennem beboerne på denne gård.

Vi følger omvæltningerne i landbruget, landsbyen Staurbys udvikling, gårdens bygninger, besætninger og inventar. Beboernes liv på godt og ondt. Det hele sat ind i sammenhæng med væsentlige begivenheder og udviklingen i landet.

Vi hører om de store landboreformer sidst i 1700-tallet og om fæstesystemet. Vi kommer tæt på en ung kones død i barselsseng i 1819, og hvad det betød. Flere mænd døde tidligt, og gården blev drevet af enker, som kom på aftægt, når næste generation kom til. Vi fortæller om to kæreste-breve og et stævnemøde, der blev til et ægteskab.

I 1912 blev Skovgaard en selvejergård, da Hindsgavl var kørt i sæk økonomisk. Nye tider begynder. Vi hører om gårdejereren, der blev en ledende figur i landbrugsorganisationer og andelsbevægelse.

Efter Anden Verdenskrig kom nye omvæltninger. Vi beretter om den første Ferguson-traktor med en 14 tommer plov, der blev indledningen til mekanisering og affolkning af landsbyen.

ISBN 978-87-988212-1-2

9 788798 821212 >